

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΜΣ "Δημόσια Διοίκηση - Δημόσιο Μάνατζμεντ"

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

Τίτλος στα Ελληνικά

**Αστική διάσταση της Πολιτικής Συνοχής – Η περίπτωση των
Ο.Χ.Ε. (Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις) της Μητροπολιτικής
Περιφέρειας Αττικής**

Τίτλος στα Αγγλικά

**Urban dimension of Cohesion Policy - The case of the I.S.I.
(Integrated Spatial Investment) of the Metropolitan Region of Attica**

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή: ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

(Α.Μ.: ΔΜ 2115)

Επιβλέπων καθηγητής: ΙΩΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

Αθήνα

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Αυτή η διπλωματική εργασία υποβάλλεται από τον Παπαγεωργίου Νικόλαο (ΑΜ: ΔΜ2115), συγγραφέα της, ως μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Διοίκηση – Δημόσιο Μάνατζμεντ» του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Υπεύθυνα δηλώνεται ότι, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία είναι πρωτότυπη και ότι εκπονήθηκε αποκλειστικά και μόνο από τον/την Υπογράφων, και μόνο για την απόκτηση του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού τίτλου. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει αξιολογηθεί στο πλαίσιο άλλου μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι μέρος της διπλωματικής εργασίας δεν αποτελεί πρωτότυπη εργασία, αλλά αντιγραφή ήδη δημοσιευμένης εργασίας, ο φοιτητής θα απορρίπτεται οριστικά από το συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών.

Ονοματεπώνυμο / Υπογραφή

Παπαγεωργίου Νικόλαος

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής

1. ΙΩΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

2. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΡΑΝΗΣ

3. ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΜΙΣΟΠΟΥΛΟΣ

Περιεχόμενα

Περίληψη	8
Abstract	9
1. Εισαγωγή	10
1.1. Σημασία της Μελέτης στην Αστική Διάσταση της Πολιτικής Συνοχής	10
1.2 Δομή της Εργασίας	12
2. Κεφάλαιο Πρώτο: Εισαγωγικές Έννοιες	13
2.1 Αστικοποίηση	13
2.2 Κλιματική Αλλαγή και Περιβάλλον	15
2.3 Ενέργεια	16
2.3 COVID-19	18
2.4 Ιστορική Αναδρομή	20
3.1 Αστική Διακυβέρνηση και Πολιτική Συνοχή	24
3.2 Εμπλοκή και συμμετοχή των πολιτών	25
3.3 Στρατηγικές Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης	27
4. Κεφάλαιο Τρίτο: Η Πολιτική Συνοχής την Τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο	29
4.1 ΕΣΠΑ	29
4.2 Εργαλεία χωρικού σχεδιασμού στον αστικό χώρο	34
4.3 Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις	37
5. Κεφάλαιο Τέταρτο: Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις στην Περιφέρεια Αττικής	42
5.1 Περίοδος 2014-2020	42
5.2 Περίοδος 2021-2027	49
6. Κεφάλαιο Πέμπτο: Το Αδριάνειο Υδραγωγείο	53
7. Συμπεράσματα	63
8. Βιβλιογραφία	65

Πίνακας Εικόνων

Εικόνα 1	53
Εικόνα 2	54
Εικόνα 3	54
Εικόνα 4	55
Εικόνα 5	56
Εικόνα 6	58
Εικόνα 7	59
Εικόνα 8	61

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη έχει ως στόχο τη διερεύνηση του πεδίου της αστικής συνοχής, αναγνωρίζοντας τις αστικές περιοχές ως κομβικές τοποθεσίες για οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες. Τα εργαλεία χωρικής ανάπτυξης αναδεικνύονται ως καθοριστικά για την επίτευξη της αστικής συνοχής, συμπεριλαμβανομένων του εδαφικού και χωροταξικού σχεδιασμού, του πολεοδομικού σχεδιασμού, των αστικών κανονισμών και των αναπτυξιακών στρατηγικών. Δίνεται έμφαση στην περιοχή της Αττικής ως πεδίο πρακτικής εφαρμογής για αυτές τις προσεγγίσεις και επενδύσεις, με το Αδριάνειο υδραγωγείο να αποτελεί περίπτωση ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης. Η συνεχής έρευνα και ανάπτυξη υποστηρίζεται για την αντιμετώπιση των αστικών προκλήσεων και την ενίσχυση της αστικής συνοχής. Τέλος, υπογραμμίζεται η δεσμευτική και κρίσιμη φύση της πολυχρηματοδότησης για Οργανωμένες Συνεργατικές Οντότητες (OCES) και τις δυνατότητές τους να αξιοποιούν ιδιωτικούς πόρους.

Λέξεις κλειδιά: Αστική Συνοχή, Χωρική Ανάπτυξη, Περιφέρεια Αττικής, Αδριάνειο Υδραγωγείο, Πρόγραμμα Επιχειρησιακής Συνεργασίας, Οργανωμένοι Συνεργατικοί Φορείς

Abstract

This study aims to explore the field of urban cohesion, recognizing urban areas as focal locations for economic, social and cultural activities. Spatial development tools are emerging as key to achieving urban cohesion, including territorial and spatial planning, urban planning, urban regulations and development strategies. Emphasis is placed on the region of Attica as a field of practical application for these approaches and investments, with the Hadrian aqueduct being a case of integrated spatial development. Continuous research and development is supported to address urban challenges and strengthen urban cohesion. Finally, the binding and critical nature of crowdfunding for Organized Cooperative Entities (OCEs) and their potential to leverage private resources is highlighted.

Keywords: Urban Cohesion, Spatial Development, Region of Attica, Hadrian Aqueduct, Business Cooperation Program, Organized Collaborative Agencies

1. Εισαγωγή

1.1. Σημασία της Μελέτης στις Αστικές Διάστασης της Πολιτικής Συνοχής

Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής αναφέρεται στη στρατηγική και τις προσπάθειες για τη βελτίωση της ζωής στις αστικές περιοχές και για τη διασφάλιση της ισότητας σε όλους τους πολίτες που ζουν στις αστικές περιοχές. Η αστική διάσταση αποτελεί σημαντικό στοιχείο της πολιτικής συνοχής, καθώς οι αστικές περιοχές συνήθως αποτελούν κέντρα οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Είναι ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει πολλούς επιστήμονες και πολιτικούς στο παρελθόν και συνεχίζει να αποτελεί ένα σημαντικό θέμα στη σημερινή κοινωνία (McCann 2015; Cotella 2019; Atkinson 2015; Van den Berg et al. (Eds) 2007)

Υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους μελετάμε την αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής. Ένας από αυτούς είναι ότι οι αστικές περιοχές συνήθως αντιπροσωπεύουν τις πιο ανεπτυγμένες και πυκνοκατοικημένες περιοχές μιας χώρας. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη των αστικών περιοχών είναι καίριας σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας (Reimer, 2012). Ακόμη ένας λόγος είναι η δημιουργία ισότιμων ευκαιριών για την ανάπτυξη των αστικών και περιφερειακών περιοχών. Η πολιτική συνοχής στοχεύει στην εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειακών και αστικών περιοχών, προωθώντας την ανάπτυξη και τη διασφάλιση της βιωσιμότητας των περιφερειακών και αστικών κέντρων (Gandini & Tortia, 2015). Επιπλέον, η ανάπτυξη των αστικών περιοχών επηρεάζει την πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή μιας χώρας. Οι αστικές περιοχές συχνά αποτελούν κέντρα πολιτιστικής και πολιτικής δραστηριότητας και είναι συνήθως οι περιοχές όπου συγκεντρώνονται οι περισσότεροι πολίτες και οι περισσότεροι πόροι. Συνεπώς, η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής πρέπει να λαμβάνει υπόψη της την πολιτιστική, κοινωνική και πολιτική ζωή των αστικών περιοχών (Glaeser & Kahn, 2010).

Επιπλέον, οι αστικές περιοχές συνήθως αντιμετωπίζουν μοναδικά προβλήματα, όπως η αυξημένη ανεργία, η κακοδιαχείριση των αποβλήτων και η ρύπανση, αναταραχές και παρέμβαση της αστυνομίας κ.λπ. Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής επιδιώκει να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα με τρόπους που να βελτιώνουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων των αστικών περιοχών (Hart, 2018). Η

ανάπτυξη των αστικών περιοχών επηρεάζει το περιβάλλον και την βιωσιμότητα των πόλεων. Οι αστικές περιοχές συχνά αντιμετωπίζουν προβλήματα σχετικά με την υποδομή, τη ρύπανση και τη βιωσιμότητα. Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής αποσκοπεί στη βελτίωση της υποδομής των πόλεων και στην ενίσχυση της βιωσιμότητας των αστικών περιοχών (Squires, 2019). Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής στοχεύει επίσης στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της απασχόλησης στις αστικές περιοχές. Οι αστικές περιοχές είναι συχνά οι κύριες κινητήριες δυνάμεις της οικονομίας μιας χώρας και προσφέρουν πολλές ευκαιρίες απασχόλησης σε πολλούς τομείς, όπως οι υπηρεσίες, η βιομηχανία και η κατασκευή. Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής στοχεύει να διασφαλίσει ότι οι αστικές περιοχές έχουν τις κατάλληλες συνθήκες για να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση (Bassens, Derudder, Witlox & Benner, 2013).

Ένα σημαντικό μέσο για την επίτευξη των στόχων της αστικής διάστασης της πολιτικής συνοχής είναι η αστική αναζωογόνηση (Urban renewal 2023). Η αστική αναζωογόνηση αποτελεί μια σειρά πολιτικών και κοινωνικών δράσεων που έχουν ως στόχο την αναβάθμιση των αστικών περιοχών και την ενίσχυση της ποιότητας ζωής των κατοίκων τους. Μέσω της αστικής αναζωογόνησης, οι αστικές περιοχές μπορούν να αντιμετωπίσουν προβλήματα όπως η απομόνωση, η φτώχεια και η ανεργία, και να ενισχύσουν την κοινωνική συνοχή και την αλληλεπίδραση μεταξύ των κατοίκων τους. Η αστική αναζωογόνηση περιλαμβάνει δράσεις όπως η ανακατανομή της χρήσης του εδάφους, η ανακαίνιση και η ανακατασκευή των κτιρίων, η βελτίωση της δημόσιας υποδομής και η προώθηση της πολιτιστικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας (Smith & Johnson, 2020)¹.

Επιπλέον, μια σημαντική πτυχή της αστικής διάστασης της πολιτικής συνοχής είναι η βελτίωση της πρόσβασης στις υπηρεσίες και τις ευκαιρίες για τους κατοίκους των αστικών περιοχών. Αυτό περιλαμβάνει την προώθηση της ποιότητας της εκπαίδευσης και της υγειονομικής περίθαλψης, την προαγωγή της πολιτιστικής και περιβαλλοντικής κληρονομιάς, και τη διασφάλιση της πρόσβασης σε δημόσιους χώρους και πρασίνους χώρους (Raco & Tunney, 2018). Τέλος, η αστική διάσταση της

¹ Πρόσφατα ολοκληρώθηκε η αξιολόγηση των 99 προτάσεων της πρώτης πρόσκλησης του European Urban Initiative και επιλέχθηκαν για χρηματοδότηση 14 προτάσεις μεταξύ των οποίων και της πρότασης του Δήμου Αιγάλεω με τη συμμετοχή πολλών ακόμη δημόσιων, ιδιωτικών και κοινωνικών φορέων της Ελλάδας.

πολιτικής συνοχής επιδιώκει επίσης την ενίσχυση της διακυβέρνησης των αστικών περιοχών και την ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών. Αυτό συνεπάγεται τη διασφάλιση της συμμετοχής των κατοίκων των αστικών περιοχών στη λήψη αποφάσεων που τους αφορούν, καθώς και την ενίσχυση της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων διακυβέρνησης και των διαφορετικών τομέων πολιτικής (Datta, 2018).

Συνολικά, η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση μιας βιώσιμης, περιεκτικής και δίκαιης ανάπτυξης στις αστικές περιοχές της Ευρώπης. Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αστικών περιοχών, η διασφάλιση της βιωσιμότητας τους και η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων τους είναι θέματα που απαιτούν συνεχή προσοχή και δράση από τις ευρωπαϊκές και εθνικές αρχές. Το μέλημα της αστικής διάστασης της πολιτικής συνοχής αναγνωρίζεται επίσης στο πλαίσιο των Στόχων Αειφορίας των Ηνωμένων Εθνών, και ειδικότερα στον στόχο 11 "Αστικές κοινότητες και περιβάλλον", ο οποίος αναζητεί την προώθηση της βιωσιμότητας και της ανάπτυξης των αστικών περιοχών παγκοσμίως (United Nations General Assembly, 2015)

1.2 Δομή της Εργασίας

Η εργασία έχει την εξής δομή. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται κάποιες εισαγωγικές έννοιες όπως η αστικοποίηση και εξετάζεται η σχέση τους με την αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής, ενώ πραγματοποιείται και ιστορική αναδρομή στην συγκρότηση και την εξέλιξη της αστικής διάστασης στην Ευρωπαϊκή πολιτική συνοχής. Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύονται τα εργαλεία χωρικού σχεδιασμού και οι δράσεις του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ). Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στις Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ) στην Αττική τις τελευταίες δεκαετίες, ενώ το τέταρτο κεφάλαιο αναλύει την ΟΧΕ του Αδριάνειου Υδραγωγείου. Τέλος, στο κεφάλαιο πέντε αναφέρονται τα συμπεράσματα της μελέτης.

2. Κεφάλαιο Πρώτο: Εισαγωγικές Έννοιες

2.1 Αστικοποίηση

Η αστικοποίηση αναφέρεται στη διαδικασία της μετατροπής της αγροτικής και φυσικής χώρας σε αστικούς χώρους, καθώς και στην ανάπτυξη της αστικής δομής και υποδομής. Η αστικοποίηση είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο που συνδέεται συνήθως με την οικονομική ανάπτυξη και την αύξηση του πληθυσμού στις πόλεις (Krause, 2017).

Η αστικοποίηση έχει πολλά θετικά αλλά και αρνητικά αποτελέσματα. Από τη μια πλευρά, μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη οικονομικών, πολιτιστικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, στη βελτίωση των υποδομών, στην αύξηση της απασχόλησης και στην πρόσβαση σε υπηρεσίες και ευκολίες. Από την άλλη πλευρά, όμως, μπορεί να οδηγήσει στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, στην αύξηση των καταναλωτικών αναγκών και στην υπερκατανάλωση πόρων (Papaioannou & Skordili, 2014).

Η αστικοποίηση είναι ένα φαινόμενο που αντιμετωπίζεται από πολλές πολιτικές και κοινωνικές πτυχές, όπως η περιβαλλοντική πολιτική, η πολιτική συνοχής και η πολεοδομία. Η αστική ανάπτυξη πρέπει να γίνεται με βιώσιμο τρόπο, προκειμένου να εξασφαλίζεται η προστασία του περιβάλλοντος, η διατήρηση των φυσικών πόρων και η εξασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης (Rosenzweig, Solecki, Hammer & Mehrotra, 2010).

Η αστικοποίηση συνδέεται στενά με την πόλωση, το φαινόμενο κατά το οποίο ο πληθυσμός και οι οικονομικές δραστηριότητες συγκεντρώνονται σε μεγάλες πόλεις και απομονώνονται από τις περιφέρειες και τα υπόλοιπα μέρη της χώρας (Segregation in metropolitan areas 2021; Psycharis and Pantazis 2016; Psycharis et. Al 2023; OECD 2018). Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μεγάλες ανισότητες μεταξύ των περιφερειών και των ανθρώπων που ζουν σε αυτές. Επιπλέον, η πόλωση μπορεί να οδηγήσει σε προβλήματα συμφόρησης, ρύπανσης και απομόνωσης των ανθρώπων από τη φύση και τον πολιτισμό (Florida & Mellander, 2015). Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής αφορά την προώθηση της ισότητας και της αειφορίας στις αστικές περιοχές, μέσω της ανάπτυξης της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Η αστικοποίηση, από την άλλη πλευρά, αφορά την αύξηση της ανθρώπινης παρουσίας

και των ανέσεων στις αστικές περιοχές, συνήθως σε βάρος της φυσικής και της αγροτικής περιβαλλοντικής ποιότητας (Glaeser & Maré, 2015)

Μπορεί να υπάρξει μια αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών των δύο φαινομένων. Η αστικοποίηση μπορεί να επιδεινώσει την ανισότητα και την ανεπάρκεια των υποδομών στις φτωχότερες περιοχές, αυξάνοντας ταυτόχρονα την ανάγκη για περιβαλλοντική βιωσιμότητα στην αστική περιοχή. Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη της κοινωνικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας στις αστικές περιοχές μπορεί να βοηθήσει στη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων της αστικοποίησης και στην προώθηση της ισότητας και της βιωσιμότητας στις αστικές περιοχές, δημιουργώντας πιο δίκαιες και αειφόρες κοινότητες. Η αστική πολιτική συνοχή μπορεί να προωθήσει τη δημιουργία αστικών κέντρων που διαθέτουν υποδομές, υπηρεσίες και πράσινους χώρους για τους κατοίκους τους, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή και την ανάπτυξη. Επιπλέον, η πολιτική συνοχή μπορεί να προωθήσει τη διασύνδεση των αστικών και αγροτικών περιοχών, δημιουργώντας βιώσιμες και ανθρωποκεντρικές περιφερειακές αναπτυξιακές πολιτικές (McCann, 2016).

Η πολιτική συνοχής αντιπροσωπεύει επίσης μια απόπειρα για την περιορισμό των επιπτώσεων της πώλωσης. Μια ισχυρή πολιτική συνοχής μπορεί να βοηθήσει στη διασφάλιση της πρόσβασης των κατοίκων των περιφερειακών περιοχών σε υπηρεσίες και πόρους που είναι απαραίτητοι για τη ζωή και την ανάπτυξή τους. Επιπλέον, μπορεί να προαγάγει την ανάπτυξη των περιφερειών και τη δημιουργία θέσεων εργασίας (Angel, 2016).

Επιπλέον, η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής μπορεί να προάγει την ανάπτυξη των αστικών περιοχών, χωρίς να υπονομεύει την περιβαλλοντική ή κοινωνική βιωσιμότητα τους. Αυτό μπορεί να γίνει μέσω της προώθησης της αειφορίας και της προσαρμογής των πολιτικών σε τοπικές ανάγκες και προτεραιότητες. Τέλος, η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής μπορεί να ενισχύσει τη συνεργασία και την αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων αστικών περιοχών, διασφαλίζοντας τη συνέχεια των αστικών χώρων και της περιφερειακής ανάπτυξης (Furtado, Santos & Cunha, 2019). Συνολικά, η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής μπορεί να συνδέεται με την αστικοποίηση, αλλά είναι σημαντικό να διασφαλίζεται ότι οι πολιτικές που ακολουθούνται έχουν ως στόχο τη δημιουργία πιο ισότιμων και βιώσιμων αστικών κοινοτήτων.

2.2 Κλιματική Αλλαγή και Περιβάλλον

Η αστικοποίηση έχει σημαντική επίδραση στην κλιματική αλλαγή και στο περιβάλλον. Η ανάπτυξη των πόλεων και η αύξηση του αριθμού των κατοίκων στις αστικές περιοχές έχει οδηγήσει σε πολλές αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Μια από τις κύριες επιπτώσεις της αστικοποίησης στην κλιματική αλλαγή είναι η αύξηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Οι πόλεις είναι υπεύθυνες για το 70% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς οι κατοικίες, οι βιομηχανίες, οι μεταφορές και οι αντίστοιχες υποδομές συνεισφέρουν σημαντικά στην εκπομπή αερίων (Πολυχρονάκος & Ζωγράφου, 2017). Επιπλέον, η αστικοποίηση έχει επίσης αρνητική επίδραση στους υδάτινους πόρους και στην ποιότητα του αέρα. Η αστική διαστρωμάτωση και η αύξηση των κατασκευών στις αστικές περιοχές έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση της φυσικής υποδομής, όπως των πρασίνων χώρων, των υγροβιότοπων και των δασών (Παπαδημητρίου & Παπαδοπούλου, 2020). Επιπλέον, η αστικοποίηση συνδέεται με τη μείωση της βιοποικιλότητας μέσω της καταστροφής των φυσικών οικοσυστημάτων και των ενδιαιτημάτων, που είναι κρίσιμα για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας (Iakovidou & Parageorgiou, 2019)

Οι αστικές περιοχές επιφέρουν επίσης αλλαγές στην κλιματική ισορροπία. Οι πόλεις έχουν μεγαλύτερη θερμοκρασία από τις γύρω αγροτικές περιοχές, λόγω της αστικής επίδρασης στο φαινόμενο του θερμοκηπίου και της μείωσης του πρασίνου σε αυτές. Επιπλέον, οι πόλεις επηρεάζουν τα παράκτια οικοσυστήματα και τα ρέματα, αυξάνοντας την πιθανότητα πλημμυρικών καταστροφών (Παπαγεωργίου & Ιακωβίδου, 2021).

Ωστόσο, η αστικοποίηση μπορεί να έχει και θετικές επιδράσεις στην κλιματική αλλαγή. Οι αστικές περιοχές μπορούν να επιφέρουν μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου μέσω της εφαρμογής πολιτικών που προωθούν την αειφορία, όπως η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την ανακύκλωση αποβλήτων. Επιπλέον, η ανάπτυξη πιο αποδοτικών μεταφορικών συστημάτων, όπως οι δημόσιες συγκοινωνίες και η χρήση ποδηλάτων, μπορεί να μειώσει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από τα οχήματα (Alhorr & Shaikh, 2021)

Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι η αστικοποίηση επηρεάζει τους ανθρώπους διαφορετικά, ανάλογα με την κοινωνική τους τάξη. Οι φτωχοί πληθυσμοί έχουν συχνά λιγότερη πρόσβαση σε πράσινους χώρους και καθαρό αέρα και εκτίθενται σε υψηλότερα επίπεδα ρύπανσης και κλιματικής αλλαγής. Αυτό έχει σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία τους και στην οικονομική τους ευημερία (Sampson, Morenoff & Gannon-Rowley, 2002)

Για να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις της αστικοποίησης στο περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή, απαιτούνται διάφορα μέτρα και πολιτικές. Πρέπει να προωθηθούν η αειφόρος ανάπτυξη και η προστασία της βιοποικιλότητας, με τη διατήρηση και ανάπτυξη πράσινων χώρων στις πόλεις και την προώθηση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (Bai, Dawson, Urge-Vorsatz, Delgado & Barau, 2018). Πρέπει να ενισχυθεί η χρήση δημόσιων συγκοινωνιών και να δοθεί προτεραιότητα στην κατασκευή ποδηλατοδρόμων (Rode et al., 2018). Επίσης, μπορεί να γίνει χρήση τεχνολογίας για τη δημιουργία «έξυπνων πόλεων», με αισθητήρες που μπορούν να μετρήσουν τα επίπεδα ρύπανσης και να βοηθήσουν στην λήψη αποτελεσματικών αποφάσεων για την προστασία του περιβάλλοντος (United Nations Environment Programme, 2017). Επιπλέον, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη η δικαιοσύνη και η ισότητα στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της αστικοποίησης. Πρέπει να επενδυθεί στη βελτίωση της πρόσβασης των φτωχότερων κοινοτήτων σε πράσινους χώρους και να δοθούν ευκαιρίες για συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων που αφορούν το περιβάλλον.

Συνολικά, η αστικοποίηση έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή. Είναι αναγκαίο να αναγνωριστεί η πρόκληση και να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για να διατηρηθεί η βιωσιμότητα των πόλεων και της περιβαλλοντικής τους ισορροπίας. Η λύση δεν είναι η αποφυγή της αστικοποίησης, αλλά η διαχείριση των επιπτώσεών της και η εύρεση λύσεων για την αειφορία των πόλεων. Η επίλυση αυτής της πρόκλησης απαιτεί συνεργασία μεταξύ κυβερνήσεων, κοινωνικών ομάδων, ιδιωτικών επιχειρήσεων και του κοινού. Η διαφάνεια και η ενημέρωση είναι σημαντικά για την ενεργό συμμετοχή του κοινού και τη λήψη αποφάσεων που βασίζονται στην επιστημονική γνώση και τις καλύτερες πρακτικές.

2.3 Ενέργεια

Η ενεργειακή κρίση αποτελεί μια σημαντική πρόκληση για τις πόλεις και τις αστικές περιοχές, καθώς επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη, την ποιότητα ζωής και το περιβάλλον. Η αναζήτηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα για τις αστικές περιοχές, καθώς η κατανάλωση ενέργειας είναι σημαντικά υψηλότερη σε σχέση με τις αγροτικές περιοχές. Οι αστικές περιοχές συχνά έχουν μεγαλύτερη ενεργειακή ζήτηση λόγω της πυκνότητας του πληθυσμού, της περισσότερης κατανάλωσης ενέργειας για την κατασκευή και την συντήρηση κτιρίων και της αύξησης της κυκλοφορίας οχημάτων στις πόλεις (Molenda & Kudelko, 2019). Επιπλέον, η ενεργειακή έλλειψη συχνά συνδέεται με την ανεπάρκεια στέγασης και την έλλειψη πρόσβασης σε ηλεκτρική ενέργεια σε οικονομικά μειονεκτούσες αστικές κοινότητες (Shin & Park, 2021).

Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής αφορά στη διασφάλιση ισότιμης πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες και πόρους για τους κατοίκους των αστικών περιοχών, που συμπεριλαμβάνουν και την πρόσβαση σε ενέργεια. Ωστόσο, η ενεργειακή κρίση έχει δημιουργήσει διαφορές στην πρόσβαση σε ενέργεια μεταξύ των πλούσιων και φτωχών περιοχών. Οι κάτοικοι των πιο φτωχών περιοχών συνήθως καταναλώνουν λιγότερη ενέργεια αλλά πληρώνουν υψηλότερες τιμές σε σχέση με τους κατοίκους των πιο πλούσιων περιοχών (Committee of the Regions, 2017).

Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής παίζει σημαντικό ρόλο στη διαχείριση της ενεργειακής κρίσης στις πόλεις. Η ανάπτυξη βιώσιμων ενεργειακών πόλεων αποτελεί μια από τις προτεραιότητες στο πλαίσιο της αστικής διάστασης της πολιτικής συνοχής. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση πολιτικών που επιτρέπουν την ανακύκλωση και την αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας είναι σημαντικά βήματα για τη μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα (European Commission, 2013). Επίσης, μπορεί να υποστηρίξει τη δημιουργία ενεργειακών κέντρων και δικτύων μεταφοράς ενέργειας στις αστικές περιοχές και τη χρήση τεχνολογιών που μειώνουν την κατανάλωση ενέργειας σε κτίρια και οχήματα. Τέλος, είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη και υποστήριξη της δημόσιας συγκοινωνίας και της πεζοπορίας στα αστικά κέντρα, με στόχο τη μείωση της κατανάλωσης καυσίμων και των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (European Union, 2019).

2.3 COVID-19

Ο COVID-19 είναι μια παγκόσμια πανδημία που έχει επηρεάσει σημαντικά την αστική ζωή και έχει αναδείξει την αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής. Η πανδημία έπληξε ιδιαίτερα τις αστικές περιοχές, καθώς οι άνθρωποι ζουν πιο κοντά μεταξύ τους και η μετάδοση του ιού είναι πιο εύκολη σε περιοχές με μεγάλη πυκνότητα πληθυσμού (Hamidi, Sabouri & Ewing, 2020; Psycharis et al 2021)

Αρχικά, η πανδημία οδήγησε στον περιορισμό των κινήσεων και στην απαγόρευση της κοινωνικής επαφής, κάτι που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την καθημερινότητα των ανθρώπων. Η απόσταση ασφαλείας, η χρήση μάσκας και η συχνή απολύμανση έγιναν υποχρεωτικά σε πολλούς χώρους και καταστήματα, καθώς και στις μετακινήσεις με τα μέσα μαζικής μεταφοράς (Lv, Guo & Lei, 2021). Επιπλέον, οι περιορισμοί αυτοί είχαν επίσης επιπτώσεις στον τρόπο ζωής των ανθρώπων, καθώς πολλοί άνθρωποι άρχισαν να εργάζονται από το σπίτι ή να παραμένουν στο σπίτι περισσότερο χρόνο από ό,τι συνήθως. Η εκπαίδευση και η εργασία αποκτούν έναν ψηφιακό χαρακτήρα, με τη χρήση της τεχνολογίας να παίζει ένα σημαντικό ρόλο στη συνεχιζόμενη λειτουργία των δραστηριοτήτων (Makridis & Hartley, 2020). Επιπλέον, οι περιορισμοί μετακίνησης και η αύξηση της εργασίας από το σπίτι άλλαξαν τις συνήθειες των κατοίκων και τη χρήση των δημόσιων χώρων. Πολλοί δημόσιοι χώροι, όπως πάρκα, παραλίες και λεωφόροι, έκλεισαν για να αποτραπεί η διασπορά του ιού. Άλλοι δημόσιοι χώροι, όπως οι δημόσιες βιβλιοθήκες και οι μουσεία, άλλαξαν το πρότυπο λειτουργίας τους για να επιτρέψουν την απομακρυσμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες τους (Batty, 2021).

Η πανδημία επηρέασε την οικονομική κατάσταση των πόλεων, με την ανεργία και την οικονομική αβεβαιότητα να επηρεάζουν ιδιαίτερα τις αστικές κοινότητες. Η απώλεια θέσεων εργασίας, η μείωση των εσόδων και η αύξηση της ανεργίας στις πόλεις έχουν επηρεάσει αρνητικά τους κατοίκους και την οικονομία των πόλεων (Kroll & Vogelsang, 2021). Επιπλέον, η απώλεια εσόδων των δήμων και η ανάγκη αύξησης των δαπανών για την αντιμετώπιση του ιού έχουν δημιουργήσει οικονομικά προβλήματα και για το δημόσιο τομέα (Martin, Tyler & Clark, 2021). Ως εκ τούτου, οι πόλεις πρέπει να αναζητήσουν νέους τρόπους ανάπτυξης και οικονομικής ανάκαμψης για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας. Η πανδημία έχει επίσης αναδείξει τις ανισότητες στην υγειονομική περίθαλψη στις αστικές περιοχές, καθώς οι φτωχότερες

κοινότητες συχνά έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας. Η κρίση του COVID-19 έχει αναδείξει την ανάγκη για ενίσχυση της υγειονομικής περίθαλψης στις αστικές περιοχές και την ενίσχυση των υποδομών υγειονομικής περίθαλψης σε αυτές τις περιοχές (Aldrich, Chen & Zou, 2020).

Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής παίζει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων του COVID-19 στις πόλεις. Καθώς οι πόλεις είναι οι μεγαλύτεροι εστιακοί πόλοι της νόσου, η πολιτική συνοχής πρέπει να εστιάζει στην παροχή αποτελεσματικής υγειονομικής περίθαλψης, αναπροσανατολίζοντας πόρους και προγράμματα σε αυτό τον στόχο (Galli & Grigolon, 2021). Επιπλέον, η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάκαμψη των πόλεων και της χώρας συνολικά. Η ανάπτυξη επαρκούς υποδομής για την ψηφιακή επικοινωνία, η προώθηση της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας, καθώς και η δημιουργία βιώσιμων θέσεων εργασίας μπορούν να βοηθήσουν στην ανάκαμψη των πόλεων από τις οικονομικές επιπτώσεις του COVID-19 (Cisneros-Martínez & Alcántara-Ávila, 2021). Οι πόλεις που διαθέτουν ισχυρά κοινωνικά δίκτυα, δομές διακυβέρνησης χωρίς αποκλεισμούς και κοινοτική οργάνωση είναι καλύτερα εξοπλισμένες για να ανταποκρίνονται σε κρίσεις και να συντονίζουν τις προσπάθειες ανάκαμψης. Για παράδειγμα, οι πρωτοβουλίες υπό την ηγεσία της κοινότητας μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων που έχουν επιδεινωθεί από την πανδημία, όπως η ανεργία και η επισιτιστική ανασφάλεια (Caragliu & Del Bo, 2020)

Επιπλέον, οι δημόσιοι χώροι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διευκόλυνση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και την προώθηση δραστηριοτήτων οικοδόμησης κοινότητας, με ταυτόχρονη τήρηση των οδηγιών κοινωνικής αποστασιοποίησης. Οι χώροι πρασίνου, όπως τα πάρκα και οι κήποι, μπορούν επίσης να παρέχουν ευκαιρίες για σωματική δραστηριότητα, ψυχική χαλάρωση και βελτιωμένη ποιότητα αέρα, τα οποία είναι όλα σημαντικά για τη συνολική ευημερία των κατοίκων των πόλεων. Επιπλέον, η επένδυση στα μέσα μαζικής μεταφοράς και στις ενεργές επιλογές μεταφοράς, όπως το ποδήλατο και το περπάτημα, μπορεί να συμβάλει στη μείωση της κυκλοφοριακής συμφόρησης και της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, ενώ προάγει τη σωματική δραστηριότητα και μειώνει την εξάπλωση του ιού. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε πιο υγιείς και πιο ανθεκτικές πόλεις μακροπρόθεσμα (Ranci & Andreotti, 2020).

Συνολικά, η αστική διάσταση της κοινωνικής συνοχής μπορεί να προσφέρει τα θεμέλια για την αποκατάσταση καλύτερων και πιο δίκαιων πόλεων στον απόηχο της πανδημίας του COVID-19.

2.4 Ιστορική Αναδρομή

Η αστική διάσταση της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής έχει περάσει από μια μακρά και πολύπλοκη ιστορική εξέλιξη. Αυτή η πολιτική στοχεύει στην προώθηση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ μέσω διαφόρων πρωτοβουλιών και προγραμμάτων. Με τα χρόνια, αυτή η πολιτική έχει υποστεί αρκετές αλλαγές και προσαρμογές για την αντιμετώπιση των μεταβαλλόμενων αναγκών και προκλήσεων των ευρωπαϊκών πόλεων (European Commission, 2017)

Η αστική διάσταση της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής έχει τις ρίζες της στη δεκαετία του 1970, όταν η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) άρχισε να παρέχει οικονομική βοήθεια σε έργα περιφερειακής ανάπτυξης. Στόχος ήταν να μειωθούν οι οικονομικές ανισότητες μεταξύ των διαφόρων περιοχών και να προωθηθεί η ανάπτυξή τους. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) ιδρύθηκε το 1975 και από την ίδρυσή του παρείχε χρηματοδότηση για αστικά έργα (Council of the European Union, 1988). Μάλιστα, στο πλαίσιο της υποστήριξης της πολιτικής συνοχής για την ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη 2014-2020, το ΕΤΠΑ διέθεσε περίπου το 8% των πόρων του (17 δισεκατομμύρια ευρώ για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη («Άρθρο 7 Πόλεις» του ΕΤΠΑ).

Μία από τις πρώτες πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής ήταν το πρόγραμμα INTERREG, που ιδρύθηκε το 1990. Αυτό το πρόγραμμα σχεδιάστηκε για την προώθηση της διασυνοριακής συνεργασίας και της εδαφικής ολοκλήρωσης μεταξύ γειτονικών περιοχών σε ολόκληρη την ΕΕ. Το πρόγραμμα είχε στόχο να ενθαρρύνει κοινά έργα και πρωτοβουλίες που θα ωφελούσαν και τις δύο περιφέρειες, όπως η ανάπτυξη κοινών υποδομών ή η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών. Με τα χρόνια, το πρόγραμμα INTERREG έχει εξελιχθεί ώστε να περιλαμβάνει διαφορετικούς τύπους πρωτοβουλιών διασυνοριακής, διακρατικής και διαπεριφερειακής συνεργασίας. Πλέον περιλαμβάνει τρία σκέλη: Το INTERREG A για διασυνοριακή συνεργασία μεταξύ περιφερειών, το INTERREG B για διακρατική

συνεργασία και το INTERREG C για διαπεριφερειακή συνεργασία (European Commission, 2020).

Μια άλλη σημαντική πρωτοβουλία στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής είναι το πρόγραμμα LEADER, το οποίο ξεκίνησε το 1991. Αυτό το πρόγραμμα είχε στόχο να προωθήσει την αγροτική ανάπτυξη και να βοηθήσει τις αγροτικές κοινότητες να γίνουν πιο ανταγωνιστικές και βιώσιμες. Το πρόγραμμα παρείχε χρηματοδότηση για έργα τοπικής ανάπτυξης που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν από ομάδες τοπικής δράσης με βάση την κοινότητα. Το πρόγραμμα LEADER διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο στην προώθηση της βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης σε ολόκληρη την ΕΕ και συνέβαλε στην αναζωογόνηση πολλών αγροτικών κοινοτήτων (European Commission, 2018).

Η πρωτοβουλία URBAN ξεκίνησε το 1994 για να υποστηρίξει τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων και των αστικών περιοχών. Αυτό το πρόγραμμα είχε ως στόχο την προώθηση της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής αναγέννησης στις αστικές περιοχές και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των πόλεων. Πιο συγκεκριμένα, η πρωτοβουλία αυτή αποσκοπούσε σε μια πιο έξυπνη, κοινωνική, ενωμένη και πράσινη Ευρώπη. Ο τελευταίος αυτός στόχος, για μια «πράσινη» Ευρώπη, θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της ενίσχυσης, της προστασίας και της διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος, της βιοποικιλότητας και των πράσινων υποδομών στα αστικά κέντρα, της μείωσης κάθε μορφής ρύπανσης, καθώς επίσης και της προώθησης μιας βιώσιμης πολυτροπικής αστικής κινητικότητας, ως μέρος της μετάβασης σε μια οικονομία με μηδενικές εκπομπές άνθρακα. Η πρωτοβουλία URBAN παρείχε χρηματοδότηση για μια σειρά από έργα, όπως η ανάπλαση των χώρων της περιοχής, η βελτίωση των δημόσιων συγκοινωνιών, η ανακαίνιση των δημόσιων κατοικιών και η δημιουργία δημόσιων χώρων. Η πρωτοβουλία URBAN έπαιξε ουσιαστικό ρόλο στην προώθηση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και συνέβαλε στη βελτίωση της ποιότητας ζωής πολλών κατοίκων των πόλεων (European Commission, 2021). Ειδικότερα για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), προκειμένου να αντιμετωπίσει οικονομικές, περιβαλλοντικές, κλιματικές, δημογραφικές και κοινωνικές προκλήσεις, υποστηρίζει την ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη με βάση τις τοπικές στρατηγικές, με επίκεντρο πάντοτε τις αστικές περιοχές. Ακόμη, ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών και κλιματικών προκλήσεων, ειδικά στη μετάβαση σε μια οικονομία

χωρίς εκπομπές άνθρακα έως το 2050, στον ρόλο των ψηφιακών τεχνολογιών για σκοπούς καινοτομίας, όπως επίσης και στην υποστήριξη της ανάπτυξης των λειτουργικών αστικών περιοχών (Άρθρο 9 της Πρότασης του Κανονισμού για το Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης/ Ταμείο Συνοχής).

Το 2000, ξεκίνησε η πρωτοβουλία EQUAL για την αντιμετώπιση του ζητήματος του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων στην αγορά εργασίας. Αυτό το πρόγραμμα είχε στόχο να προωθήσει τις ίσες ευκαιρίες και τη μη διάκριση στον χώρο εργασίας και να βοηθήσει μειονεκτούσες ομάδες, όπως μετανάστες, γυναίκες και άτομα με αναπηρίες, να εισέλθουν στην αγορά εργασίας. Η πρωτοβουλία EQUAL παρείχε χρηματοδότηση για μια σειρά έργων που επικεντρώθηκαν στην ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων και λύσεων για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων. (European Commission, 2018).

Η αστική διάσταση της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής συνέχισε να εξελίσσεται με τα χρόνια, με νέες πρωτοβουλίες και προγράμματα να δρομολογούνται για την αντιμετώπιση των αναδυόμενων προκλήσεων και αναγκών. Τα τελευταία χρόνια, έχει δοθεί μια αυξανόμενη εστίαση στην προώθηση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής στις πόλεις. Η Αστική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ΕΕ, που ξεκίνησε το 2016, στοχεύει στην προώθηση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και στην αντιμετώπιση κοινών αστικών προκλήσεων μέσω καλύτερου συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και των πόλεων (European Commission, 2019).

Συμπερασματικά, η αστική διάσταση της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής έχει μια μακρά και σύνθετη ιστορική εξέλιξη που έχει δει την έναρξη διαφόρων πρωτοβουλιών και προγραμμάτων για την προώθηση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής σε ολόκληρη την ΕΕ. Οι πρωτοβουλίες INTERREG, LEADER, URBAN και EQUAL έχουν παίξει ουσιαστικούς ρόλους στην προώθηση της διασυνοριακής συνεργασίας, της αγροτικής ανάπτυξης, της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ένταξης. Η Αστική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ΕΕ αντιπροσωπεύει την τελευταία πρωτοβουλία στον τομέα αυτό και στοχεύει στην αντιμετώπιση των αναδυόμενων προκλήσεων της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και της κλιματικής αλλαγής στις πόλεις (European Commission, 2019).

Παρά τις επιτυχίες της αστικής διάστασης της πολιτικής συνοχής, εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις. Οι αστικές περιοχές συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις, όπως η φτώχεια, η ανεργία και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Η πανδημία COVID-19 έχει επίσης τονίσει την ανάγκη για πιο ανθεκτικά και βιώσιμα αστικά συστήματα (Gruber, Hamedinger & Rameder, 2020). Η τρέχουσα προγραμματική περίοδος, η οποία διαρκεί από το 2021 έως το 2027, εστιάζει έντονα στη βιώσιμη ανάπτυξη και τον περιορισμό και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Η νέα πολιτική περιλαμβάνει επίσης μεγαλύτερη έμφαση στην πολιτική συνοχής, με έμφαση στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών. Μέσω της εστίασης στη βιώσιμη ανάπτυξη και την πολιτική συνοχής, η πολιτική στοχεύει στην προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης των αστικών περιοχών της Ευρώπης και στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών. Συνεχίζοντας να υποστηρίζει τις ολοκληρωμένες στρατηγικές αστικής ανάπτυξης και τη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων στη διαδικασία σχεδιασμού, η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής μπορεί να διαδραματίσει κρίσιμο ρόλο βοηθώντας τις πόλεις της Ευρώπης να ανακάμψουν από τις επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 και να οικοδομήσουν μια πιο βιώσιμη και μέλλον χωρίς αποκλεισμούς (Czerny & Hamedinger, 2020).

Η πολιτική συνοχής την περίοδο 2021-2027 στηρίζει την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και διαθέτει το 8% (EUR 17 billion) των πόρων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) για την ενίσχυση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης ('Article 7 Cities' of ERDF).

Η χρηματοδοτική ενίσχυση γίνεται μέσω των εξής προγραμμάτων:

- Ολοκληρωμένων Χωρική Επενδύσεων (ΟΧΕ)
- Τοπική Ανάπτυξη μέσω Πρωτοβουλιών των Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ)
- Άλλες πρωτοβουλίες στο πλαίσιο εθνικών κρατών

3. Κεφάλαιο Δεύτερο: Προκλήσεις και Ευκαιρίες Αστικής Ανάπτυξης στο Πλαίσιο της Πολιτικής Συνοχής

3.1 Αστική Διακυβέρνηση και Πολιτική Συνοχή

Η αστική διακυβέρνηση χρησιμεύει ως το θεμέλιο πάνω στο οποίο στηρίζεται η λειτουργικότητα μιας πόλης. Η αστική διακυβέρνηση μπορεί να οριστεί συνολικά ως το σύνολο των δομών, διαδικασιών και μηχανισμών μέσω των οποίων μια πόλη διοικείται, ρυθμίζεται και κατευθύνεται (Andersen & Damurski, 2022). Περιλαμβάνει τον περίπλοκο ιστό των πολιτικών, των πρωτοκόλλων λήψης αποφάσεων και των διοικητικών πλαισίων που κατευθύνουν συλλογικά την τροχιά της αστικής ανάπτυξης.

Ξεκινά με τη διαμόρφωση και εφαρμογή πολιτικών που καθοδηγούν την ανάπτυξη και τη λειτουργία της πόλης. Αυτές οι πολιτικές καλύπτουν ένα φάσμα από τον σχεδιασμό χρήσης γης έως την ανάπτυξη υποδομών και πρωτοβουλίες κοινωνικής πρόνοιας. Το επίκεντρο της αστικής διακυβέρνησης βρίσκεται στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που καθορίζουν την κατανομή των πόρων, την ιεράρχηση των έργων και την επίλυση των προκλήσεων (Eizaguirre et al., 2012). Αυτές οι διαδικασίες συχνά περιλαμβάνουν συνεργασία μεταξύ διαφόρων ενδιαφερομένων, συμπεριλαμβανομένων των δημοτικών αρχών, των εκπροσώπων της κοινότητας και άλλων σχετικών φορέων.

Το οργανωτικό πλαίσιο που εκτελεί και διαχειρίζεται τις αστικές πολιτικές αποτελεί θεμελιώδη πτυχή της διακυβέρνησης. Αυτό περιλαμβάνει δημοτικές υπηρεσίες, τμήματα και γραφεία που είναι υπεύθυνα για την εφαρμογή και την επίβλεψη διαφορετικών πτυχών της αστικής ανάπτυξης. Η αστική διακυβέρνηση ενσωματώνει ρυθμιστικούς μηχανισμούς που διασφαλίζουν τη συμμόρφωση με καθιερωμένα πρότυπα. Περιλαμβάνει κανονισμούς χωροταξίας, οικοδομικούς κώδικες και άλλα νομικά πλαίσια που έχουν σχεδιαστεί για τη διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας εντός της πόλης (Eizaguirre et al., 2012). Ένα μοντέλο διακυβέρνησης χωρίς αποκλεισμούς ενθαρρύνει την ενεργό συμμετοχή της κοινότητας. Η εμπλοκή των κατοίκων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων ενισχύει το αίσθημα ιδιοκτησίας και κοινής ευθύνης, συμβάλλοντας σε ένα πιο συνεκτικό αστικό περιβάλλον.

Η αστική διακυβέρνηση στοχεύει στη βελτιστοποίηση της κατανομής των πόρων και τον εξορθολογισμό των διοικητικών διαδικασιών για τη βελτίωση της

αποτελεσματικότητας των λειτουργιών της πόλης. Ένας κρίσιμος στόχος είναι η προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής ισότητας, διασφαλίζοντας ότι η αστική ανάπτυξη ωφελεί όλα τα τμήματα του πληθυσμού. Η διαφάνεια στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και στην επικοινωνία ενισχύει την εμπιστοσύνη μεταξύ των διοικητικών οργάνων και των πολιτών, ακρογωνιαίος λίθος για την πολιτική συνοχή (Andersen & Damurski, 2022).

Η αστική διακυβέρνηση ασχολείται όλο και περισσότερο με την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών για τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας της πόλης σε περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις.

3.2 Εμπλοκή και συμμετοχή των πολιτών

Η δέσμευση των πολιτών βρίσκεται στο επίκεντρο ενός ζωντανού και πολιτικά συνεκτικού αστικού περιβάλλοντος. Ενσωματώνει μια δυναμική και διαδραστική σχέση μεταξύ των κατοίκων και των διαδικασιών λήψης αποφάσεων που διαμορφώνουν την πόλη τους. Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών περιλαμβάνει την ενεργό συμμετοχή των κατοίκων στις διάφορες πτυχές της αστικής ζωής. Υπερβαίνει την παθητική παρατήρηση, ενθαρρύνοντας τα άτομα να συνεισφέρουν τις προοπτικές, τις ιδέες και τις ανησυχίες τους στην αρένα λήψης αποφάσεων.

Η δέσμευση του πολίτη επιδιώκει να ενδυναμώσει τα άτομα αναγνωρίζοντας τους φορείς τους στη διαμόρφωση των πολιτικών και των έργων που επηρεάζουν τις κοινότητές τους. Όταν οι κάτοικοι αισθάνονται ότι η συμβολή τους είναι πολύτιμη και έχει επιρροή, αναδύεται μια αίσθηση ιδιοκτησίας και δέσμευσης για τη συλλογική ευημερία της πόλης. Μια προσέγγιση χωρίς αποκλεισμούς είναι θεμελιώδης για την ουσία της συμμετοχής των πολιτών. Αναγνωρίζει και σέβεται την ποικιλομορφία των φωνών σε μια κοινότητα, διασφαλίζοντας ότι όλες οι δημογραφικές ομάδες, ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση ή το υπόβαθρο, έχουν μια πλατφόρμα για να συνεισφέρουν (Beetham, 2012).

Οι μορφές της συμμετοχής των πολιτών σύμφωνα με τους Cegarra-Navarro et al., (2012) είναι:

- Κοινοτικά Φόρουμ: Φυσικές ή εικονικές συγκεντρώσεις όπου οι κάτοικοι μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις τους, να κάνουν ερωτήσεις και να παρέχουν σχόλια για προτεινόμενα έργα ή πολιτικές.
- Ψηφιακές πλατφόρμες και εφαρμογές: Η χρήση της τεχνολογίας για την προσέλκυση πολιτών, είτε μέσω κοινωνικών μέσων, αποκλειστικών εφαρμογών ή διαδικτυακών φόρουμ, διευκολύνει την ευρύτερη και πιο προσιτή συμμετοχή.
- Συμβουλευτικά συμβούλια πολιτών: Επίσημες δομές που συγκεντρώνουν μια διαφορετική ομάδα κατοίκων για να παρέχουν συνεχή συμβολή σε συγκεκριμένα ζητήματα, διασφαλίζοντας διαρκή συμμετοχή.
- Συμμετοχικός προϋπολογισμός: Το να επιτρέπεται στους κατοίκους να επηρεάζουν άμεσα την κατανομή των δημοτικών κονδυλίων ενισχύει τη δημοσιονομική διαφάνεια και ενισχύει την αίσθηση ελέγχου των προτεραιοτήτων της κοινότητας.

Η συμπερίληψη διαφορετικών προοπτικών στη λήψη αποφάσεων οδηγεί σε πιο ολοκληρωμένες και ενημερωμένες επιλογές, ενισχύοντας το αίσθημα της συλλογικής ιδιοκτησίας. Η συμμετοχή των πολιτών χτίζει εμπιστοσύνη απομυθοποιώντας τις διαδικασίες διακυβέρνησης, καθιστώντας τις πιο διαφανείς και κατανοητές στην κοινότητα.

Όταν οι κάτοικοι συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος τους, αναδύεται ένα κοινό αίσθημα ευθύνης και συμμετοχής, συμβάλλοντας στη συνολική πολιτική συνοχή. Η συμμετοχή των πολιτών αξιοποιεί τη δημιουργικότητα και την καινοτομία που είναι εγγενείς σε διαφορετικές προοπτικές, οδηγώντας σε πιο ευφάνταστες και αποτελεσματικές λύσεις στις αστικές προκλήσεις.

Η τεχνολογία παρέχει στους πολίτες τα μέσα για να συμμετάσχουν σε αστικές δραστηριότητες χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς. Οι ψηφιακές πλατφόρμες, που κυμαίνονται από φόρουμ μέσων κοινωνικής δικτύωσης έως αποκλειστικές εφαρμογές αφοσίωσης της κοινότητας, προσφέρουν προσβάσιμους τρόπους στους κατοίκους να εκφράσουν τις απόψεις τους, να μοιραστούν ιδέες και να συμβάλουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Αξιοποιώντας τις τεχνολογίες τηλεδιάσκεψης και ζωντανής ροής, τα εικονικά δημαρχεία έχουν καταστεί αποφασιστικής σημασίας για τη διευκόλυνση των

συζητήσεων σε πραγματικό χρόνο μεταξύ πολιτών και υπευθύνων χάραξης πολιτικής. Αυτή η μορφή εξασφαλίζει ευρύτερη συμμετοχή και φιλοξενεί διαφορετικά χρονοδιαγράμματα, ξεπερνώντας τους περιορισμούς των παραδοσιακών προσωπικών συναντήσεων.

Η τεχνολογία επιτρέπει τη συλλογή δεδομένων σε πραγματικό χρόνο από τους κατοίκους, προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με τις προτιμήσεις, τις ανησυχίες και τις προτεραιότητες της κοινότητας (Cegarra-Navarro et al., 2012). Οι πλατφόρμες crowdsourcing επιτρέπουν στους πολίτες να συνεισφέρουν δεδομένα για θέματα όπως οι ανάγκες υποδομής, οι περιβαλλοντικές παρατηρήσεις και οι αξιολογήσεις των δημόσιων υπηρεσιών.

Τα διαδραστικά εργαλεία και οι πλατφόρμες διευκολύνουν τη συλλογική λήψη αποφάσεων, όπου οι κάτοικοι και οι υπάλληλοι μπορούν να εξερευνήσουν συλλογικά διάφορα σενάρια, να αξιολογήσουν τον αντίκτυπο των πολιτικών και να καταλήξουν συλλογικά σε λύσεις. Αυτά τα εργαλεία εκδημοκρατίζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενισχύοντας την αίσθηση της κοινής ευθύνης.

3.3 Στρατηγικές Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης

Η βιώσιμη αστική ανάπτυξη αντιπροσωπεύει μια αλλαγή στον σχεδιασμό και την ανάπτυξη της πόλης, δίνοντας έμφαση σε μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που εξισορροπεί την οικονομική ευημερία, την περιβαλλοντική διαχείριση και την κοινωνική ισότητα για την κάλυψη των αναγκών του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες (Medeiros & Van Der Zwet, 2020). Στον πυρήνα της, η βιώσιμη αστική ανάπτυξη επιδιώκει να δημιουργήσει πόλεις που να είναι ανθεκτικές, αποδοτικές ως προς τους πόρους και να παρέχουν υψηλή ποιότητα ζωής για όλους τους κατοίκους (Fioretti et al., 2020).

Η βιώσιμη αστική ανάπτυξη δίνει προτεραιότητα στη διατήρηση και αποκατάσταση των φυσικών οικοσυστημάτων. Αυτό περιλαμβάνει την ελαχιστοποίηση των αποτυπωμάτων άνθρακα, την προστασία της βιοποικιλότητας και την ενσωμάτωση χώρων πρασίνου στα αστικά τοπία για την ενίσχυση της οικολογικής ανθεκτικότητας (Medeiros & Van Der Zwet, 2020). Μια βιώσιμη πόλη είναι

οικονομικά βιώσιμη, ενισχύοντας την καινοτομία, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την οικονομική ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Δίνει έμφαση στην ανάπτυξη μιας ισχυρής και διαφοροποιημένης οικονομίας που ωφελεί όλους τους κατοίκους, ελαχιστοποιώντας παράλληλα τις αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Η διασφάλιση ότι τα οφέλη της αστικής ανάπτυξης κατανέμονται δίκαια είναι μια θεμελιώδης αρχή. Οι βιώσιμες πόλεις προσπαθούν να μειώσουν τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες, να παρέχουν οικονομικά προσιτή στέγαση και να δημιουργήσουν δημόσιους χώρους χωρίς αποκλεισμούς που καλύπτουν τις διαφορετικές ανάγκες των πληθυσμών τους (Mersal, 2016).

Οι βιώσιμες πόλεις αναπτύσσουν έξυπνες και αποτελεσματικές υποδομές, ενσωματώνοντας τεχνολογίες που βελτιστοποιούν τη χρήση των πόρων, όπως ενεργειακά αποδοτικά κτίρια, έξυπνα συστήματα μεταφορών και λύσεις διαχείρισης απορριμμάτων. Για τη μείωση της αστικής εξάπλωσης και την προώθηση της αποτελεσματικής χρήσης γης, η βιώσιμη αστική ανάπτυξη ενθαρρύνει τη δημιουργία ζωνών μικτής χρήσης (Fioretti et al., 2020). Αυτό σημαίνει ενσωμάτωση οικιστικών, εμπορικών και ψυχαγωγικών χώρων στις ίδιες γειτονιές, ενισχύοντας την βατότητα και μειώνοντας την εξάρτηση από τα αυτοκίνητα.

Επιπλέον δίνεται προτεραιότητα στις προσβάσιμες και φιλικές προς το περιβάλλον επιλογές μεταφοράς. Τα αναπτυγμένα συστήματα δημόσιων μεταφορών, οι ποδηλατόδρομοι και τα φιλικά προς τους πεζούς σχέδια στοχεύουν στη μείωση της εξάρτησης από τα ιδιωτικά αυτοκίνητα, στη μείωση της κυκλοφοριακής συμφόρησης και στη μείωση των εκπομπών άνθρακα. Η βιώσιμη αστική ανάπτυξη δίνει έμφαση στην ενσωμάτωση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, όπως η ηλιακή και η αιολική, για την τροφοδοσία των αστικών υποδομών (Medeiros & Van Der Zwet, 2020). Αυτό μειώνει την εξάρτηση από μη ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και συμβάλλει στη συνολική μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

4. Κεφάλαιο Τρίτο: Η Πολιτική Συνοχής την Τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο

4.1 ΕΣΠΑ

Το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Στήριξης Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των αστικών χώρων. Μέσα στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, ορίζονται διάφορες δράσεις που αποσκοπούν στη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και στην προώθηση της ποιότητας ζωής των κατοίκων (ΕΣΠΑ, χ.χ).

Οι δράσεις για τον αστικό χώρο περιλαμβάνουν την ανάπτυξη και βελτίωση των υποδομών, όπως το δίκτυο μεταφορών, η δημιουργία πράσινων χώρων και πάρκων, καθώς και την αναβάθμιση των κτιριακών υποδομών. Επιπλέον, υπάρχουν κατευθύνσεις που προάγουν την καινοτομία, την ψηφιακή μετάβαση και την προστασία του περιβάλλοντος, προσδίδοντας έμφαση στην αειφορία και την ενεργειακή απόδοση (ΕΣΠΑ, χ.χ).

Η ένταξη του αστικού χώρου στον προγραμματισμό του νέου ΕΣΠΑ αποτελεί έναν σημαντικό στόχο με στρατηγική σημασία. Ο σωστός προγραμματισμός του αστικού χώρου συμβάλλει στην αειφόρο ανάπτυξη, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών και τη δημιουργία ανταγωνιστικών και καινοτόμων αστικών περιοχών. Ο προγραμματισμός του αστικού χώρου στον νέο ΕΣΠΑ περιλαμβάνει την ανάλυση των αστικών προκλήσεων και αναγκών, καθώς και την καθορισμό στρατηγικών και στόχων για την αντιμετώπισή τους. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την ανάπτυξη και βελτίωση των υποδομών, τη διαχείριση της κυκλοφορίας και των μεταφορών, την αειφόρο ανάπτυξη των κτιρίων και τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα και του περιβάλλοντος (ΕΣΠΑ, χ.χ).

Η ένταξη του αστικού χώρου στον προγραμματισμό του ΕΣΠΑ απαιτεί επίσης τη συμμετοχή και τον συντονισμό των ενδιαφερομένων φορέων, όπως οι τοπικές αρχές, οι επιχειρήσεις και οι κοινότητες των κατοίκων. Η διασφάλιση της συμμετοχής και της συνεργασίας όλων των ενδιαφερομένων πλευρών είναι κρίσιμη για την

αποτελεσματικότητα και την αιεφορία των προγραμμάτων και δράσεων που θα υλοποιηθούν (ΕΣΠΑ, χ.χ).

Ένας από τους κύριους στόχους της ένταξης του αστικού χώρου στον προγραμματισμό του ΕΣΠΑ είναι η δημιουργία βιώσιμων αστικών κέντρων και περιοχών. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την ανάπτυξη πολυλειτουργικών χώρων, την προώθηση της πεζοπορίας και της ποδηλασίας, την προώθηση των δημόσιων μεταφορών και τη μείωση της χρήσης του ιδιωτικού αυτοκινήτου, καθώς και την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (ΕΣΠΑ, χ.χ).

Επιπλέον, η ένταξη του αστικού χώρου στον προγραμματισμό του ΕΣΠΑ προωθεί την καινοτομία και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Μέσω της χρήσης νέων τεχνολογιών, της ψηφιακής μετάβασης και της ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας, ο αστικός χώρος μπορεί να γίνει ένα εδαφικό πεδίο ανάπτυξης νέων επιχειρήσεων και startup, δημιουργώντας θέσεις εργασίας και προάγοντας την οικονομική ανάκαμψη. Επιπλέον, προωθεί την κοινωνική συνοχή και την περιθωριοποίηση. Μέσω της ανάπτυξης κοινωνικών υπηρεσιών, όπως εκπαίδευση, υγεία, κοινωνική πρόνοια και πολιτισμός, δίνεται έμφαση στην πρόσβαση όλων των κατοίκων σε ισότιμες ευκαιρίες και υπηρεσίες (ΕΣΠΑ, χ.χ).

Τέλος, η ένταξη του αστικού χώρου στον προγραμματισμό του νέου ΕΣΠΑ επιδιώκει την προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού κληρονομήματος και της ταυτότητας των πόλεων. Αυτό περιλαμβάνει την προστασία των ιστορικών κτιρίων και περιοχών, την ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων, καθώς και την προώθηση του πολιτισμού και της δημιουργικότητας (ΕΣΠΑ, χ.χ).

Το νέο Ευρωπαϊκό Στρατηγικό Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) για την περίοδο 2021-2027 λαμβάνει υπόψη την αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής στον σχεδιασμό του. Πιο συγκεκριμένα, οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για αυτήν την περίοδο θα επικεντρώνονται σε πέντε κύριους στόχους που προωθούν μια ευρύτερη αστική ανάπτυξη και συνοχή στον αστικό χώρο (ΕΣΠΑ, χ.χ).

- Ο πρώτος στόχος είναι η προώθηση μιας εξυπνότερης Ευρώπης μέσω της καινοτομίας, της ψηφιοποίησης και του οικονομικού μετασχηματισμού. Αυτό περιλαμβάνει την υποστήριξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που είναι σημαντικές για την οικονομία των αστικών περιοχών. Η Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για μια έξυπνη εξειδίκευση (RIS3) αναπτύσσεται ταυτόχρονα

σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο μέσω διαδικασιών αλληλεπίδρασης μεταξύ των σχετικών φορέων, περιλαμβανομένων των Εθνικών και Περιφερειακών Αρχών. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια της προγραμματικής περιόδου 2014-2020, η έμφαση θα δοθεί σε παρεμβάσεις που στοχεύουν στην ανάπτυξη συστάδων επιχειρήσεων, πόλων καινοτομίας, κοινοπραξιών, πλατφορμών, και άλλων δομών σύμπραξης μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων. Αυτές οι επενδύσεις θα επικεντρώνονται σε τομείς προτεραιότητας, οι οποίοι θα καθορίζονται βάσει των αναγκών των κλάδων και των περιφερειακών στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης.

- Ο δεύτερος στόχος είναι η προώθηση μιας πιο πράσινης Ευρώπης, ανταποκρινόμενης στις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής. Αυτό περιλαμβάνει την υποστήριξη της ενεργειακής μετάβασης, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την προώθηση της μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις: Πρώτον, προτεραιότητα αποτελεί η δημιουργία εθνικής στρατηγικής για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, σύμφωνα με τις διεθνείς υποχρεώσεις και τη δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Δεύτερον, η Ελλάδα πρέπει να προωθήσει ολοκληρωμένες στρατηγικές για την πρόληψη, προστασία, αποκατάσταση και διαχείριση των δασικών πυρκαγιών, των πλημμυρών, της διάβρωσης του εδάφους και άλλων φυσικών κινδύνων. Επιπλέον, είναι ζωτικής σημασίας η ανάπτυξη σχεδίων πρόληψης και διαχείρισης κινδύνων σε κατάλληλο διοικητικό επίπεδο, με σκοπό τη θωράκιση των παραγωγικών τομέων απέναντι στις σοβαρές επιπτώσεις των καταστροφών. Ακόμη, η Ελλάδα πρέπει να προωθήσει την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή στους τομείς της γεωργίας και των τροφίμων, με ειδική εστίαση στα καλλιεργούμενα είδη και στις μεθόδους καλλιέργειας. Τέλος, απαιτείται η εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού, εθελοντών και προσωπικού πολιτικής προστασίας σχετικά με την πρόληψη και διαχείριση των κινδύνων.
- Ο τρίτος στόχος είναι η δημιουργία μιας πιο συνδεδεμένης Ευρώπης, με την ανάπτυξη στρατηγικών δικτύων μεταφορών και ψηφιακών δικτύων. Αυτό συμβάλλει στη βελτίωση των επικοινωνιακών και μεταφορικών υποδομών στις αστικές περιοχές, ενισχύοντας την κινητικότητα και τη συνδεσιμότητα των

πόλεων. Μάλιστα, οι βασικές στρατηγικές επιλογές για τις Βιώσιμες Μεταφορές διατυπώνονται σε τρεις κύριες ομάδες στόχων. Η πρώτη ομάδα κεντρικών στόχων επικεντρώνεται στην ολοκλήρωση των βασικών Διευρωπαϊκών Δικτύων σε όλα τα μεταφορικά μέσα. Αυτό αποτελεί προτεραιότητα που αποσκοπεί στη βελτίωση της συνδεσιμότητας και της επικοινωνίας μεταξύ περιφερειών. Η δεύτερη ομάδα στόχων επιδιώκει την προώθηση των συνδυασμένων μεταφορών και τον εκσυγχρονισμό του συστήματος εμπορευματικών μεταφορών. Εν προκειμένω, η εστίαση έγγυται στην ανάπτυξη προηγμένων λύσεων που θα συνδυάζουν ποικίλα μέσα μεταφοράς για αποδοτικότερη και περιβαλλοντικά πιο φιλική κινητικότητα. Τέλος, στον τομέα των ενεργειακών δικτύων, ο κεντρικός στόχος είναι ο εκσυγχρονισμός και η αναβάθμιση των υποδομών ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου. Ταυτόχρονα, επιδιώκεται η ένταξη της χώρας στα μεγάλα διεθνή δίκτυα για την ενίσχυση του ρόλου της στον ενεργειακό χάρτη της περιοχής και της Ευρώπης. Τονίζεται η συμβολή αυτής της δράσης στη γεωστρατηγική θέση της χώρας και την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας.

- Ο τέταρτος στόχος επικεντρώνεται στη δημιουργία μιας πιο κοινωνικής Ευρώπης, μέσω της υλοποίησης του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων. Αυτό συμπεριλαμβάνει την προώθηση της ποιοτικής απασχόλησης, της εκπαίδευσης, των δεξιοτήτων, της κοινωνικής ένταξης και της ίσης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη στον αστικό χώρο. Ενδεικτικά, κάποιες προτεραιότητες που τίθενται ως προς τα εν λόγω ζητήματα, είναι οι εξής: Βιώσιμη ένταξη στην αγορά εργασίας των νέων, ειδικότερα για αυτούς που βρίσκονται εκτός εργασίας, εκπαίδευσης ή κατάρτισης, ενσωμάτωση των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων (όπως ρομά, άστεγοι, κλπ), Βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, καταπολέμηση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και ενίσχυση της εκπαίδευσης με προγράμματα δια βίου μάθησης.
- Τέλος, ο πέμπτος στόχος είναι η δημιουργία μιας Ευρώπης πιο κοντά στους πολίτες, μέσω της στήριξης αναπτυξιακών στρατηγικών σε τοπικό επίπεδο και της προώθησης της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης σε όλη την ΕΕ.

Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής εφαρμόζεται σε εθνικό επίπεδο με τη διαμόρφωση συγκεκριμένων προτεραιοτήτων βάσει των παραπάνω Στόχων Πολιτικής. Οι προτεραιότητες αυτές εστιάζονται σε πέντε βασικούς τομείς (ΕΣΠΑ, χ.χ.):

- Καινοτόμος οικονομικός μετασχηματισμός: Ο κεντρικός στόχος είναι η αύξηση της παραγωγικότητας και της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της στροφής της οικονομίας προς τη σύνδεση της παραγωγής με την τεχνολογία και την καινοτομία, λαμβάνοντας υπόψη τους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους που έχουν τεθεί.
- Πράσινη και ανθεκτική οικονομία: Οι πολιτικές προτεραιότητες στον τομέα της ενέργειας περιλαμβάνουν τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης, την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τη μετάβαση σε καθαρές μορφές ενέργειας στα νησιά, την αναβάθμιση των δικτύων μεταφοράς και διανομής, καθώς και τα «έξυπνα» ενεργειακά συστήματα
- Ενίσχυση της κινητικότητας: Η επίτευξη αυτού του στόχου θα επιτευχθεί με την ανάπτυξη των ψηφιακών υποδομών της χώρας και των ευρυζωνικών συνδέσεων, την προώθηση της κινητικότητας και της συνδεσιμότητας σε όλες τις περιοχές της Ευρώπης και την ενίσχυση της ψηφιακής οικονομίας και της καινοτομίας στον τομέα των ΤΠΕ.
- Επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό: ο νέος ΕΣΠΑ προάγει τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των περιφερειών. Προωθεί την καινοτομία και την έρευνα και ανάπτυξη, παρέχοντας χρηματοδότηση και υποστήριξη σε επιχειρήσεις και επιστημονικά ιδρύματα που αναπτύσσουν νέες τεχνολογίες και προϊόντα, και φιλοδοξεί να διασφαλίσει ισότιμη πρόσβαση σε υπηρεσίες και αγαθά
- Βιώσιμη ανάπτυξη: Ο νέος ΕΣΠΑ προωθεί την αειφόρο ανάπτυξη, την προστασία του περιβάλλοντος και τη διατήρηση του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου της χώρας. Δίνει έμφαση στην ανάπτυξη βιώσιμων και πράσινων τομέων, περιλαμβανομένης της ανάπτυξης των αστικών, αγροτικών και παράκτιων περιοχών, και στηρίζοντας τοπικές πρωτοβουλίες.

Ένας σημαντικός πυλώνας του ΕΣΠΑ είναι η ενσωμάτωση των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ) που αναπτύσσονται σε κάθε περιφέρεια της Ελλάδας.

Τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα αποτελούν τοπικά προγράμματα ανάπτυξης που σχεδιάζονται και υλοποιούνται από τις αντίστοιχες περιφερειακές αρχές σε συνεργασία με τους ενδιαφερόμενους φορείς και την κοινωνία των πολιτών. Τα ΠΕΠ αποτελούν την περιφερειακή πτυχή του ΕΣΠΑ και εστιάζουν στις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες κάθε περιφέρειας (ΕΣΠΑ, χ.χ).

Η ενσωμάτωση των ΠΕΠ στον ΕΣΠΑ έχει ως στόχο τη συνοχή και τον συντονισμό της ανάπτυξης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Αποσκοπεί στο να διασφαλίσει ότι οι περιφέρειες συμβάλλουν αποτελεσματικά στην επίτευξη των στρατηγικών στόχων του ΕΣΠΑ, ευνοώντας έτσι τη συνολική ανάπτυξη της χώρας. Η ενσωμάτωση γίνεται μέσω της συνεργασίας μεταξύ των περιφερειακών και εθνικών αρχών. Οι περιφέρειες προσαρμόζουν τα ΠΕΠ τους στη στρατηγική και τους προτεραιότητες του ΕΣΠΑ, ενσωματώνοντας τις στοχευμένες δράσεις και τα μέτρα που συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων του προγράμματος (ΕΣΠΑ, χ.χ).

Η ενσωμάτωση των περιφερειακών προγραμμάτων στον ΕΣΠΑ περιλαμβάνει την καθορισμένη προσέγγιση, σχεδιασμό και υλοποίηση των επενδύσεων, καθώς και την αξιολόγηση και παρακολούθηση των αποτελεσμάτων. Οι περιφέρειες εκπονούν τα περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα, τα οποία περιλαμβάνουν τους στόχους, τις προτεραιότητες, τα μέτρα και τα προβλεπόμενα αποτελέσματα για την ανάπτυξη της περιοχής. Στη συνέχεια, αυτά τα προγράμματα ενσωματώνονται στον ΕΣΠΑ, διευθετώντας τη χρηματοδότηση και την υλοποίησή τους μέσω των εθνικών προϋπολογισμών και των πόρων της ΕΕ. Μέσω αυτής της διαδικασίας, επιτυγχάνεται η συνέπεια, η συνοχή και η αποτελεσματικότητα στην ανάπτυξη της χώρας, ενώ παράλληλα λαμβάνονται υπόψη οι περιφερειακές ανάγκες και ευκαιρίες. Η ενσωμάτωση των ΠΕΠ στον ΕΣΠΑ επιτρέπει την αποτελεσματική αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων και την ευνοϊκή ανάπτυξη των περιφερειών σε όλη την Ελλάδα (ΕΣΠΑ, χ.χ).

4.2 Εργαλεία χωρικού σχεδιασμού στον αστικό χώρο

Ο σχεδιασμός του αστικού χώρου είναι μία πολύπλοκη και απαιτητική διαδικασία, για την οποία χρησιμοποιούνται διάφορα εργαλεία και τεχνικές. Τα εργαλεία σχεδιασμού στον αστικό χώρο αποσκοπούν στη βελτίωση της

λειτουργικότητας, της αισθητικής και της βιωσιμότητας των πόλεων. Ορισμένα από τα κύρια εργαλεία σχεδιασμού περιλαμβάνουν:

- **Χωροταξικός Σχεδιασμός:** Ο χωροταξικός σχεδιασμός επιδιώκει τη διαμόρφωση του αστικού χώρου με βάση συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές και πολεοδομικά πρότυπα. Αυτό περιλαμβάνει την καθορισμό των περιοχών για κατοικίες, εμπορικές δραστηριότητες, πράσινους χώρους και υποδομές (Runhaar, Driessen & Soer, 2009).
- **Αστικός Σχεδιασμός:** Ο αστικός σχεδιασμός εστιάζει στη διαμόρφωση των αστικών περιοχών, συμπεριλαμβανομένων των δρόμων, των πλατειών, των πεζοδρομίων και των δημόσιων χώρων. Στόχος είναι η δημιουργία λειτουργικών, ασφαλών και ευχάριστων περιβαλλόντων για τους πολίτες (Runhaar et al., 2009).
- **Υπολογιστικός Σχεδιασμός:** Ο υπολογιστικός σχεδιασμός χρησιμοποιεί υπολογιστικά μοντέλα και αλγορίθμους για την ανάλυση και τον σχεδιασμό του αστικού χώρου. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την αξιολόγηση της κίνησης, τον υπολογισμό των χρόνων ταξιδιού, τον προσδιορισμό των βέλτιστων διαδρομών κ.λπ.
- **Σχεδιασμός Μεταφορών:** Ο σχεδιασμός μεταφορών επικεντρώνεται στη βελτίωση των συστημάτων μεταφοράς στις πόλεις. Αυτό περιλαμβάνει τον σχεδιασμό δικτύων δρόμων, τον προσδιορισμό των δρομολογίων λεωφορείων, τρένων και μετρό, καθώς και την προώθηση της βιώσιμης κινητικότητας και των περιβαλλοντικών μέσων μεταφοράς (Yang et al., 2020).
- **Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός:** Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός στοχεύει στην ενσωμάτωση περιβαλλοντικών παραμέτρων στον αστικό σχεδιασμό. Αυτό περιλαμβάνει την προστασία των φυσικών πόρων, την προώθηση της βιώσιμης χρήσης της ενέργειας, τη δημιουργία πράσινων χώρων και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός επιδιώκει την αρμονική συμβίωση των αστικών περιοχών με το φυσικό περιβάλλον και τη δημιουργία βιώσιμων πόλεων για τις μελλοντικές γενεές (Beeco & Brown, 2013).
- **Σχεδιασμός Κτιρίων:** Ο σχεδιασμός κτιρίων αποτελεί σημαντικό τμήμα του αστικού σχεδιασμού. Ο στόχος είναι η δημιουργία λειτουργικών, ασφαλών και ενεργειακά αποδοτικών κτιρίων. Ο σχεδιασμός αυτός λαμβάνει υπόψη την

αιφορία, την αρχιτεκτονική ποιότητα, την εσωτερική άνεση και την ανταπόκριση στις ανάγκες των χρηστών (Vigar, 2009).

- **Σχεδιασμός Δημόσιων Χώρων:** Ο σχεδιασμός δημόσιων χώρων αποσκοπεί στη δημιουργία ποιοτικών και προσβάσιμων χώρων για τους πολίτες. Αυτό περιλαμβάνει την σχεδίαση πλατειών, πάρκων, πεζοδρομίων και ποδηλατοδρόμων, υπό την προοπτική της ασφάλειας και της λειτουργικότητας. Ο σχεδιασμός δημόσιων χώρων προωθεί την κοινωνική αλληλεπίδραση, την αίσθηση ασφάλειας και την προώθηση της υγείας και της ευεξίας των πολιτών (Beeco & Brown, 2013).
- **Κοινωνική Συμμετοχή:** Η κοινωνική συμμετοχή αποτελεί σημαντικό εργαλείο στον αστικό σχεδιασμό. Οι κάτοικοι και οι ενδιαφερόμενοι φορείς συμμετέχουν στη διαμόρφωση του αστικού χώρου, προσφέροντας γνώση και εμπειρία. Η κοινωνική συμμετοχή ενθαρρύνει την ανοικτή συζήτηση, την ανταλλαγή ιδεών και την ανάπτυξη βιώσιμων και αποδοτικών λύσεων (Runhaar et al., 2009).
- **Τεχνολογία και Καινοτομία:** Οι τεχνολογικές και καινοτομικές εφαρμογές έχουν αναμορφώσει τον τρόπο που σχεδιάζουμε τον αστικό χώρο. Η χρήση γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών, αναλυτικών μοντέλων, εικονικής πραγματικότητας και άλλων τεχνολογιών δίνει τη δυνατότητα για ακριβή αξιολόγηση και πρόβλεψη των επιπτώσεων των σχεδιαστικών αποφάσεων και τη βελτίωση της αποδοτικότητας του σχεδιασμού. Επιπλέον, οι τεχνολογίες όπως οι έξυπνες πόλεις, οι αισθητήρες και τα δίκτυα επικοινωνίας βοηθούν στη συλλογή και ανάλυση δεδομένων για τη βελτίωση της λειτουργίας του αστικού χώρου (Christmann, Ibert, Jessen & Walther, 2020).
- **Ανθρωποκεντρικός Σχεδιασμός:** Ο ανθρωποκεντρικός σχεδιασμός βάζει τον άνθρωπο στο επίκεντρο του αστικού χώρου. Ο σχεδιασμός λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες, τις προτιμήσεις και την εμπειρία των κατοίκων και των χρηστών του χώρου, διασφαλίζοντας την προσβασιμότητα, την ασφάλεια και την άνεση για όλους (Yang et al., 2019).

Η συνδυασμένη χρήση αυτών των εργαλείων μπορεί να οδηγήσει σε βελτιωμένους, πράσινους και βιώσιμους αστικούς χώρους που προάγουν την ποιότητα ζωής και την ευημερία των πολιτών.

4.3 Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις

Οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις αναφέρονται σε συνεκτικές στρατηγικές ανάπτυξης που στοχεύουν στην ανανέωση και αναδιοργάνωση των αστικών περιοχών με τρόπο που να ενσωματώνει τις διάφορες πτυχές του χώρου, όπως η οικονομία, η κοινωνία, ο πολιτισμός και το περιβάλλον. Αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, της βιωσιμότητας των πόλεων και της ολοκληρωμένης ανάπτυξης (Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής, χ.χ.).

Ο όρος "ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις" εμφανίστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1990, και από τότε έχει επεκταθεί η χρήση του σε πολλές χώρες και περιοχές. Συνεπώς, η έννοια και η πρακτική των ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων είναι σχετικά πρόσφατες. Σκοπός των ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων είναι η διασφάλιση μιας ισορροπημένης ανάπτυξης που λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές ανάγκες και απαιτήσεις του αστικού περιβάλλοντος. Αυτές οι επενδύσεις προωθούν την ανάδειξη και αναβάθμιση των κοινοτήτων, τη δημιουργία περιβαλλοντικά βιώσιμων κατασκευών, τη βελτίωση των μεταφορικών δικτύων, την προσφορά πράσινων χώρων, την ανάπτυξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής (Ασπρογέρακας, 2016).

Οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις κατηγοριοποιούνται σε τρεις βασικές κατηγορίες (ΕΣΠΑ, χ.χ.):

- **Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (BAA):** Αυτή η κατηγορία αφορά τις πόλεις με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων. Ο στόχος είναι η διασφάλιση μιας βιώσιμης ανάπτυξης στις αστικές περιοχές, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της κοινότητας, την προστασία του περιβάλλοντος και τη βελτίωση των υποδομών και των δημόσιων χώρων.
- **Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία των Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ):** Αυτή η κατηγορία απευθύνεται σε αγροτικές περιοχές ή περιοχές της υπαίθρου με αναπτυξιακή υστέρηση και ανεκμετάλλευτα συγκριτικά πλεονεκτήματα. Τοπικές κοινότητες με πληθυσμό από 10.000 έως 150.000 κατοίκους αναλαμβάνουν πρωτοβουλία και υλοποιούν έργα και προγράμματα που προάγουν την τοπική ανάπτυξη και βελτιώνουν τις συνθήκες ζωής των κατοίκων.

- Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ): Αυτή η κατηγορία αφορά την υλοποίηση ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων είτε στο πλαίσιο της Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΒΑΑ), είτε για άλλες περιοχές εκτός ΒΑΑ, με συγκεκριμένη θεματική αναπτυξιακή κατεύθυνση και σε συγκεκριμένο χωρικό επίπεδο. Αυτές οι επενδύσεις αποσκοπούν στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη της περιοχής, συνδυάζοντας την αναβάθμιση των υποδομών, την αειφόρο χρήση των φυσικών πόρων, την προστασία του περιβάλλοντος και την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας.

Σε πολλές περιοχές, οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις υλοποιούνται μέσω περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων που λαμβάνουν χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτά τα προγράμματα στοχεύουν στη συνολική ανάπτυξη μιας περιοχής ή ενός αστικού συγκροτήματος, συμβάλλοντας στη βελτίωση των υποδομών, των υπηρεσιών και του περιβάλλοντος. Τα περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα είναι σχέδια που διαμορφώνονται από τις περιφέρειες ή τις αρμόδιες αρχές μιας χώρας, με στόχο να αξιοποιηθούν οι διαθέσιμοι πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης. Αυτά τα προγράμματα χρηματοδοτούνται κυρίως από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ, όπως το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Η ενσωμάτωση των περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων στον ΕΣΠΑ (Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς) αφορά τον συντονισμό και τη συνέργεια μεταξύ των διάφορων επιχειρησιακών προγραμμάτων που υλοποιούνται σε μια χώρα (ΕΣΠΑ, χ.χ.).

Οι κατηγορίες των ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων περιλαμβάνουν (Yigitcanlar & Teriman, 2015):

- Υποδομές μεταφορών: Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει επενδύσεις σε οδικά δίκτυα, αυτοκινητόδρομους, δημόσια συγκοινωνία (σιδηρόδρομοι, μετρό, τραμ, λεωφορεία), αερολιμένες και λιμένες. Στόχος τους είναι η βελτίωση της κινητικότητας, η αποσυμφόρηση των οδικών δικτύων και η ενίσχυση της συνδεσιμότητας μεταξύ των περιοχών.
- Περιβαλλοντικές επενδύσεις: Αυτές οι επενδύσεις στοχεύουν στη βελτίωση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Περιλαμβάνουν έργα για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, την ανακαίνιση και ανάπλαση πρασίνου χώρου, την προστασία των υδάτινων πόρων και τη μείωση των αποβλήτων.

- Αστική αναγέννηση και αναβάθμιση πόλεων: Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει επενδύσεις για την ανακαίνιση και αναβάθμιση των αστικών περιοχών. Περιλαμβάνουν την ανακαίνιση και ανάπλαση πλατειών, πεζοδρομίων και περιοχών αναψυχής, την ανακαίνιση ιστορικών κτιρίων και την προστασία του πολιτιστικού κληρονομήματος.
- Οικονομική ανάπτυξη και επιχειρηματικότητα: Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει επενδύσεις για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης. Περιλαμβάνουν τη δημιουργία επιχειρηματικών πάρκων, την υποστήριξη επιχειρήσεων μικρού και μεσαίου μεγέθους, την προώθηση της καινοτομίας και την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας.

Φυσικά, οι παραπάνω κατηγορίες δεν είναι αλληλοαποκλειόμενες και πλήθος ΟΧΕ είναι πιθανό να ανήκουν σε περισσότερες από μία κατηγορίες.

Οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις περιλαμβάνουν συνήθως μια σειρά μέτρων και παρεμβάσεων, όπως την ανάπτυξη υποδομών, την προώθηση της επιχειρηματικότητας και του τουρισμού, την ανάπτυξη περιβαλλοντικών προγραμμάτων, την βελτίωση των δημόσιων χώρων και της αστικής ανάπτυξης, και την αναβάθμιση των υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης. Επίσης, περιλαμβάνουν μέτρα για την προστασία της φύσης και του περιβάλλοντος, τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης, την προαγωγή της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ενίσχυση του κοινωνικού ιστού της περιοχής (European Commission, χ.χ.).

Οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις βασίζονται σε ορισμένες βασικές αρχές σχεδιασμού και μια στρατηγική που στοχεύει στην αειφόρο ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στην περιοχή ενδιαφέροντος. Ο σχεδιασμός των έργων πρέπει να είναι βασισμένος στην αειφόρο ανάπτυξη και να λαμβάνει υπόψη του την προστασία και τη βιώσιμη χρήση των φυσικών και ανθρώπινων πόρων. Επιπλέον, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ολοκληρωμένη προσέγγιση της ανάπτυξης της περιοχής, συνδυάζοντας διάφορους τομείς όπως οι υποδομές, οι μεταφορές, ο πολιτισμός, οι πράσινοι χώροι και η περιβαλλοντική προστασία (Bachtler & Mendez, 2020).

Η συμμετοχή του κοινού είναι κρίσιμη για την επιτυχία του σχεδιασμού της επένδυσης. Οι πολίτες, οι ενδιαφερόμενοι φορείς και οι κοινότητες πρέπει να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στον σχεδιασμό των επενδύσεων.

Ο σχεδιασμός πρέπει να προωθεί την καινοτομία και την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και πρακτικών που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής και την αποτελεσματικότητα της περιοχής, και παράλληλα θα πρέπει να είναι οικονομικά βιώσιμος και να λαμβάνει υπόψη την αποτελεσματική χρήση των πόρων και τη δημιουργία οικονομικών ευκαιριών (Bachtler & Mendez, 2020; Tosics 2017)).

Το πρώτο βήμα για την ανάπτυξη στρατηγικής σχετικά με τις ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις είναι η ανάλυση και η αξιολόγηση των αναγκών και των προκλήσεων της περιοχής όπου θα πραγματοποιηθεί. Αυτό περιλαμβάνει την καταγραφή των προβλημάτων και των ευκαιριών για την ανάπτυξη και τη βελτίωση της περιοχής. Με βάση την ανάλυση των αναγκών, δημιουργείται μια στρατηγική για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και την αξιοποίηση των ευκαιριών. Αυτή η στρατηγική περιλαμβάνει τους στόχους, τις προτεραιότητες και τις δράσεις που απαιτούνται για την επίτευξή τους (Περιφερειακό Πρόγραμμα Αττικής, χ.χ.).

Στη συνέχεια ακολουθεί ο σχεδιασμός του έργου, ο οποίος θα πρέπει να είναι ολοκληρωμένος, και να λαμβάνει υπόψη διάφορους παράγοντες όπως η δημιουργία υποδομών, η διευκόλυνση των μεταφορών, η εξασφάλιση πράσινων χώρων, η διατήρηση του πολιτισμού και η προστασία του περιβάλλοντος. Ο σχεδιασμός της επένδυσης συμπεριλαμβάνει την ανάπτυξη σχεδίων και προγραμμάτων που προάγουν τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Η συνεργασία και ο συντονισμός μεταξύ των διάφορων φορέων και ενδιαφερομένων παραμένει κρίσιμη. Απαιτείται η συμμετοχή των πολιτών, των τοπικών αρχών, των κυβερνητικών οργάνων, του επιχειρηματικού τομέα και άλλων φορέων για την αποτελεσματική υλοποίηση των επενδύσεων (Περιφερειακό Πρόγραμμα Αττικής, χ.χ.).

Η χρηματοδότηση των ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω διάφορων τρόπων. Οι συνηθέστερες μέθοδοι χρηματοδότησης περιλαμβάνουν (Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, 2021) :

- Δημόσιες επενδυτικές πηγές: Η κυβέρνηση μπορεί να επενδύσει δημόσιους πόρους για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων σε διάφορες περιοχές. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει κρατικά κεφάλαια, ευρωπαϊκά κονδύλια, εθνικούς προϋπολογισμούς ή πόρους από τοπικές αρχές.
- Ιδιωτικές επενδύσεις: Ιδιωτικές εταιρείες ή επενδυτές μπορούν να συμβάλουν οικονομικά στις ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις. Αυτό μπορεί να γίνει

μέσω χορηγιών, συμβολαίων ή συμμετοχής σε δημόσιες-ιδιωτικές εταιρικές σχέσεις (ΔΙΕΣ).

- Κοινοφελείς οργανισμοί και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις: Οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, όπως ιδρύματα, ενώσεις και κοινοφελείς οργανισμοί, μπορούν να συμβάλουν στη χρηματοδότηση της επένδυσης μέσω της συγκέντρωσης χρημάτων από δωρεές, επιχορηγήσεις και ευεργετικά ιδρύματα.
- Έσοδα από τον τουρισμό: Ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει σημαντική πηγή χρηματοδότησης. Τα έσοδα από την εισροή τουριστών και τα έσοδα από τις τουριστικές δραστηριότητες, όπως ξενοδοχεία, εστίαση και αγορές, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη και τη διατήρηση των έργων.
- Ευρωπαϊκά κονδύλια: Η περιοχή μπορεί να λάβει χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω διαφόρων προγραμμάτων και κονδυλίων που στοχεύουν στην ανάπτυξη της περιφέρειας, την προώθηση του πολιτισμού και την προστασία του περιβάλλοντος.

Οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις αποτελούν μια προσέγγιση που στοχεύει στη βελτίωση της αστικής ποιότητας ζωής, την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης και την ενίσχυση της συνοχής σε μια περιοχή. Μέσω της ενσωμάτωσης διαφορετικών παραγόντων και της διαρθρωτικής προσέγγισης, οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις προάγουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ανανέωση των αστικών περιοχών και τη διασφάλιση της πολιτικής συνοχής. Μέσω των προγραμμάτων ΕΣΠΑ, των εργαλείων χωρικής ανάπτυξης και των ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων, γίνεται δυνατή η ανάδειξη του δυναμικού των αστικών περιοχών, η δημιουργία βιώσιμων και ποιοτικών περιβαλλόντων και η προαγωγή της αειφόρου ανάπτυξης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

5. Κεφάλαιο Τέταρτο: Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις στην Περιφέρεια Αττικής

5.1 Περίοδος 2014-2020

Η περιφέρεια Αττικής συγκεντρώνει την πλειοψηφία των ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων και έργων που πραγματοποιούνται στην Ελλάδα, για πλήθος λόγων. Η Αττική, και ειδικότερα η πρωτεύουσα Αθήνα, αποτελεί το οικονομικό κέντρο της Ελλάδας. Εδώ συγκεντρώνονται οι περισσότερες επιχειρήσεις, οι τράπεζες, οι διοικητικές υπηρεσίες και άλλες οργανώσεις. Η υψηλή επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή δημιουργεί την ανάγκη για χωρικές επενδύσεις και έργα για την ανάπτυξη υποδομών και τη βελτίωση των υπηρεσιών. Η Αττική είναι επίσης η πιο πυκνοκατοικημένη περιοχή της Ελλάδας, με τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση, επομένως αντιμετωπίζει υψηλή ζήτηση για κατοικίες, υποδομές και υπηρεσίες. Όπως είναι φυσικό, στην Αττική συναντώνται οι κυριότεροι αυτοκινητόδρομοι, οι σιδηροδρομικές γραμμές και οι λιμένες που συνδέουν την περιοχή με το εσωτερικό της χώρας και με άλλες περιοχές του εξωτερικού. Τέλος, η Αττική αποτελεί την έδρα της ελληνικής κυβέρνησης και των περισσότερων δημόσιων υπηρεσιών και διοικητικών οργάνων. Αυτό σημαίνει ότι πολλά έργα και επενδύσεις πραγματοποιούνται στην περιοχή για την υποστήριξη του δημόσιου τομέα και τη βελτίωση των διοικητικών υπηρεσιών.

Οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί στην περιφέρεια Αττικής από το 1994 έως το 2021 έχουν στόχο τη βελτίωση της υποδομής, την βιώσιμη ανάπτυξη, την αναβάθμιση του περιβάλλοντος, την ενίσχυση των υπηρεσιών και την προώθηση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Βελτίωση των λιμένων: Η περιφέρεια Αττικής έχει επενδύσει στη βελτίωση των λιμένων της περιοχής προκειμένου να ενισχύσει τον τουρισμό και το εμπορικό κίνητρο. Ένας από τους πιο σημαντικούς λιμένες είναι ο Λιμένας του Πειραιά, που έχει υποστεί αναβαθμίσεις σε υποδομές, αυξημένη χωρητικότητα, βελτιωμένες υπηρεσίες και αυξημένη ασφάλεια. Επιπλέον, ο Λιμένας του Ραφήνας έχει υποστεί επίσης αναβαθμίσεις και βελτιώσεις, ενώ έχουν γίνει επενδύσεις και σε άλλους μικρότερους λιμένες της περιοχής (ypodomes.com).

Ενίσχυση του αερολιμένα: Ο Διεθνής Αερολιμένας Αθηνών "Ελευθέριος Βενιζέλος" έχει υποστεί σημαντικές αναβαθμίσεις και επεκτάσεις για να ανταποκριθεί στις αυξημένες αεροπορικές απαιτήσεις. Έχουν γίνει επενδύσεις στις υποδομές, στην αναβάθμιση των εγκαταστάσεων και την αύξηση της χωρητικότητας. Το αεροδρόμιο έχει επίσης υιοθετήσει τεχνολογικές καινοτομίες που έχουν βελτιώσει την ασφάλεια, την εξυπηρέτηση των επιβατών και την αποτελεσματικότητα των λειτουργιών. Ο αερολιμένας Αθηνών έχει καταστεί ένας από τους πιο σημαντικούς αερολιμένες στην περιοχή, προσελκύνοντας εθνικές και διεθνείς αεροπορικές εταιρείες και αυξάνοντας τον αριθμό των ταξιδιωτών που εξυπηρετεί (ypodomes.com).

Βελτίωση του οδικού δικτύου: Οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις στην περιφέρεια Αττικής περιλαμβάνουν τη βελτίωση και επέκταση του οδικού δικτύου. Έχουν γίνει αναβαθμίσεις σε κύριους οδικούς άξονες, όπως η Αττική Οδός, η Λεωφόρος Κηφισίας και η Λεωφόρος Ποσειδώνος, προκειμένου να βελτιωθεί η κυκλοφορία, να μειωθούν οι συμφορήσεις και να ενισχυθεί η ασφάλεια. Επιπλέον, έχουν γίνει επενδύσεις σε γέφυρες, διασταυρώσεις, ανακατασκευές οδοστρωμάτων και ανάπλαση περιοχών που περιβάλλουν τους δρόμους (ypodomes.com).

Ανάπτυξη των δημόσιων συγκοινωνιών: Η περιφέρεια Αττικής έχει επενδύσει στην ανάπτυξη των δημόσιων συγκοινωνιών προκειμένου να βελτιώσει την κινητικότητα και να μειώσει την κυκλοφοριακή συμφόρηση. Έχουν γίνει αναβαθμίσεις στον ηλεκτρικό σιδηρόδρομο, με την επέκταση των γραμμών και την ανανέωση του υλικού. Επιπλέον, έχει γίνει η επέκταση του μετρό Αθηνών, με νέες γραμμές και σταθμούς που καλύπτουν περισσότερες περιοχές της Αττικής. Οι σημαντικότερες επενδύσεις τα τελευταία έτη περιλαμβάνουν την επέκταση της γραμμής 3 (Ευαγγελισμός - Αγία Μαρίνα) και την κατασκευή της γραμμής 4 (Αιγάλεω - Γλυφάδα) (ypodomes.com).

Ενίσχυση των πρασίνων περιοχών και των ποδηλατοδρόμων: Μια από τις ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις είναι η ανάπτυξη των πρασίνων περιοχών και των ποδηλατοδρόμων στην Αττική. Έχουν δημιουργηθεί νέοι πράσινοι χώροι, πάρκα και περιπατητικές ζώνες που προάγουν την αειφορία και την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Επιπλέον, έχουν κατασκευαστεί ποδηλατοδρόμοι που διευκολύνουν την μετακίνηση με ποδήλατο και προάγουν την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Με αυτόν τον τρόπο,

προωθείται η πράσινη κινητικότητα και δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες να επιλέγουν πιο βιώσιμες μεθόδους μετακίνησης (yprodomes.com).

Ανακαίνιση και ανάπλαση αστικών περιοχών: Μια σημαντική κατηγορία ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων είναι η ανακαίνιση και ανάπλαση αστικών περιοχών στην περιφέρεια Αττικής. Έχουν γίνει εκτεταμένες εργασίες ανακαίνισης και αναβάθμισης κτιρίων, πλατειών και ιστορικών περιοχών, προσδίδοντας νέα ζωή σε αυτά τα μέρη και διατηρώντας την αρχιτεκτονική κληρονομιά της περιοχής. Παραδείγματα σημαντικών ανακαινίσεων περιλαμβάνουν την ανάπλαση της πλατείας Ομονοίας και της πλατείας Κοτζιά (yprodomes.com).

Αειφόρος ανάπτυξη και ανανέωση υποδομών: Η περιφέρεια Αττικής έχει επενδύσει σε αειφόρες υποδομές και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Έχουν εγκατασταθεί ηλιακοί συλλέκτες σε κτίρια και δημόσιους χώρους για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ έχουν αναπτυχθεί καινοτόμα συστήματα αποθήκευσης και διαχείρισης ενέργειας. Επιπλέον, έχουν εγκατασταθεί πράσινα ταράτσα για την μείωση της θερμοκρασίας των κτιρίων και τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης. Οι υποδομές για τη διαχείριση των αποβλήτων έχουν επίσης βελτιωθεί, με την εισαγωγή σύγχρονων συστημάτων ανακύκλωσης και επεξεργασίας αποβλήτων (yprodomes.com).

Επιχειρηματικά πάρκα: Στην περιφέρεια Αττικής έχουν δημιουργηθεί πολλά επιχειρηματικά πάρκα που παρέχουν υποδομές και υπηρεσίες για την ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων. Αυτά τα πάρκα προσφέρουν κατάλληλους χώρους γραφείων, εργαστηρίων και συνεδριακών αιθουσών, καθώς και υπηρεσίες υποστήριξης, όπως συμβουλευτικές υπηρεσίες, επιχειρηματική εκπαίδευση και δικτύωση, προωθώντας έτσι την επιχειρηματική καινοτομία και την οικονομική ανάπτυξη (Γουργιώτης, Κυβέλου-Χιωτίνη & Λαϊνάς, 2022)

Εμπορικά κέντρα και εμπορικοί δρόμοι: Στην Αττική υπάρχουν πολλά εμπορικά κέντρα και εμπορικοί δρόμοι που έχουν αναπτυχθεί για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και την οικονομική δραστηριότητα. Αυτά τα κέντρα παρέχουν χώρους λιανικής πώλησης, εστίασης, ψυχαγωγίας και άλλες υπηρεσίες που προσελκύουν καταναλωτές και ενισχύουν την επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή (Γουργιώτης κ.α., 2022)

Τουριστικά αξιοθέατα και υποδομές: Η Αττική διαθέτει πλούσιο τουριστικό δυναμικό, και έχουν πραγματοποιηθεί επενδύσεις για την ανάπτυξη και την

αναβάθμιση των τουριστικών αξιοθέατων και υποδομών. Αυτό περιλαμβάνει την ανακαίνιση αρχαιολογικών χώρων, την ανάπτυξη ξενοδοχείων και εστιατορίων, τη βελτίωση των μεταφορικών υποδομών και την προώθηση του τουρισμού. Αυτές οι επενδύσεις συνεισφέρουν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και ενισχύουν την επιχειρηματική δραστηριότητα στον τομέα του τουρισμού (yprodomes.com).

Βελτίωση της ποιότητας του αέρα: Πραγματοποιήθηκαν επενδύσεις για τη μείωση της ρύπανσης και τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα στην περιοχή της Αττικής. Αυτό περιλάμβανε την εισαγωγή νέων τεχνολογιών και μέτρων για τον έλεγχο των εκπομπών από οχήματα και βιομηχανίες (yprodomes.com).

Ολυμπιακοί Αγώνες: Για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα, πραγματοποιήθηκαν ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις στην περιφέρεια της Αττικής. Οι επενδύσεις αυτές κατασκευάστηκαν με σκοπό να υποδείξουν ένα σύγχρονο και λειτουργικό πλαίσιο υποδομής για τη διεξαγωγή των αθλητικών αγώνων και να βελτιώσουν την υποδομή και την ποιότητα ζωής στην περιοχή. Το ΟΑΚΑ (Olympic Athletic Center of Athens) πρόκειται για έναν συγκρότημα αθλητικών εγκαταστάσεων που περιλαμβάνει το Παναθηναϊκό Στάδιο, το Ολυμπιακό Στάδιο, το Κολυμβητήριο του ΟΑΚΑ και το Κλειστό Γυμναστήριο. Αυτό το κέντρο ήταν ο κεντρικός χώρος διεξαγωγής αθλητικών εκδηλώσεων κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων. Πραγματοποιήθηκε η κατασκευή νέων αθλητικών εγκαταστάσεων και η αναβάθμιση των υπαρχουσών, όπως γήπεδα, κολυμβητήρια, αθλητικά κέντρα και γυμναστήρια, προκειμένου να παρέχουν τις κατάλληλες συνθήκες για την πραγμάτωση των αθλητικών αγώνων.

Αυτές ήταν ορισμένες από τις κατηγορίες των ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων που έχουν γίνει στην περιφέρεια Αττικής. Οι επενδύσεις αυτές έχουν συντελέσει στην αναβάθμιση των υποδομών, τη βελτίωση της κινητικότητας και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής.

Η εμπειρία από την εφαρμογή των ΟΧΕ την προγραμματική περίοδο 2014-2020 έχει αποτυπωθεί ως εξής (Μελέτη αξιολόγησης ΟΧΕ, Υπουργείο Οικονομίας, 2021).

A. Προκλήσεις κατά τη φάση σχεδιασμού

1η πρόκληση: Η έγκαιρη έναρξη της διαβούλευσης για αποσαφήνιση των βασικών προτεραιοτήτων χωρικής και αστικής ανάπτυξης, καθώς και των μέσων επίτευξής τους.

Έναρξη της διαβούλευσης πριν την οριστικοποίηση των ΠΕΠ

2η πρόκληση: Η διασφάλιση τεκμηριωτικής βάσης για τον προσδιορισμό προτεραιοτήτων χωρικής και αστικής ανάπτυξης από την αναμενόμενη ολοκλήρωση της έγκρισης των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων συνδυαστικά με το νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας – Αττικής

Επίσπευση και διευκόλυνση της διαδικασίας θεσμοθέτησής τους

3η πρόκληση: Συνολικότερη θεώρηση των αναπτυξιακών προοπτικών ειδικότερα για τις ΟΧΕ-ΒΑΑ

Δεν αρκεί από μόνο του το πληθυσμιακό κριτήριο, αλλά πρέπει να συνεκτιμηθεί και η λειτουργία της πόλης και ο ρόλος της στο ευρύτερο χωρικό πλαίσιο αναφοράς

4η πρόκληση: Οι πολεοδομικές – χωρικές ρυθμίσεις στο επίπεδο των Περιοχών Παρέμβασης (ΠΠ) ως καθοριστικές παράμετροι για την οριοθέτηση των ΠΠ και την στοιχειοθετημένη επιλογή επιμέρους δράσεων (ως προς την καταλληλότητα και τη δυνατότητα ωρίμανσης)

Έγκαιρη έγκριση – αναθεώρηση πολεοδομικών πλαισίων στο τοπικό επίπεδο, θεσμική κατοχύρωση Στρατηγικών (Σχέδια Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων – ΣΟΑΠ, Περιοχές Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων – ΠΕΧΠ, Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια – ΕΠΣ)

Αποφυγή αποσπασματικών λύσεων

Ολοκληρωμένος σχεδιασμός σε βάθος χρόνου

5^η πρόκληση: Η χρονοβόρος διαδικασία σχεδιασμού και έγκρισης (21 από τις 49 στρατηγικές εγκρίθηκαν το 2018 και το 2019 / η διάρκεια από την έγκριση των προσκλήσεων έως την έγκριση των Στρατηγικών κυμαίνεται από 6 μήνες έως 18 μήνες με την πλειοψηφία να κυμαίνεται από 10 έως 14 μήνες)

Απαιτείται ενίσχυση των ικανοτήτων των φορέων για τη διαμόρφωση των προτεραιοτήτων σε τοπικό επίπεδο, εντοπισμός των θεσμικών και διοικητικών

προκλήσεων που αντιμετωπίζουν ως φορείς και τοπικές κοινωνίες και σχεδιασμός ενός μείγματος πολιτικής που αντιστοιχεί καλύτερα στις τοπικές ιδιαιτερότητες

6^η πρόκληση: Η πολυπλοκότητα των Στρατηγικών ως προς τον αριθμό των Επενδυτικών Προτεραιοτήτων που περιλαμβάνουν (Ο μέσος αριθμός Επενδυτικών Προτεραιοτήτων ανά ΟΧΕ, ΟΧΕ-BAA διαμορφώθηκε σε 9,4 ενώ στο σύνολο της ΕΕ δεν υπερέβαινε τις 4, στις ανεπτυγμένες περιφέρειες και στις περιφέρειες σε μετάβαση, και τις 7 στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες. Το μέσο μέγεθος Π/Υ διαμορφώνεται:

- ανά ΟΧΕ στα €25εκατ. με min €10εκατ. & max €55εκατ.
- ανά ΟΧΕ-BAA στα €18,5εκατ. με min €2,5εκατ. & max €85,5εκατ.
- ανά Επενδυτική Προτεραιότητα στο €1εκατ. ενώ σε 4 ΟΧΕ το μέσο ύψος δεν υπερβαίνει τις €500χιλ. και μόνο σε 3 το μέσο μέγεθος υπερβαίνει τα €2εκατ.)
- για τα ΤΑΠΤΟΚ αναφέρεται ενδεικτικά ότι με Π/Υ της τάξεως των €2εκατ. η περιοχή εφαρμογής περιλαμβάνει γύρω στους 10 Δήμους, 30 ΔΕ και γύρω στις 200 ΔΚ/ΤΚ

Πρόβλεψη στα νέα ΠΕΠ ενός αποκλειστικού Άξονα Προτεραιότητας για ΟΧΕ, ΟΧΕ-BAA για ευελιξία στη διάθεση των πόρων, ελάχιστο ύψος Π/Υ και μέγιστο πλήθος Ειδικών Στόχων.

7η πρόκληση: Η ενσωμάτωση της Έξυπνης Εξειδίκευσης στις Στρατηγικές ΟΧΕ, ΟΧΕ-BAA (41 από τις 49 Στρατηγικές ενσωματώνουν Επενδυτικές Προτεραιότητες που συνδέονται με την Έξυπνη Εξειδίκευση και την επιχειρηματικότητα)

Τα πεδία εφαρμογής κυρίως για τις αστικές περιοχές είναι πολλαπλά, είναι όμως ιδιαίτερα κρίσιμο να υπάρξει επικέντρωση σε περιοχές εξειδίκευσης που διαθέτουν υψηλή δυναμική, κρίσιμη μάζα και υπάρχουν δυνατότητες και ευκαιρίες εξέλιξης. Είναι σημαντικό να διασφαλίζεται η αξιοποίηση εδραιωμένων τομέων για την ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων και να επιλεγούν συγκεκριμένα πεδία, που με βάση τον χαρακτήρα των Στρατηγικών ΟΧΕ, ΟΧΕ-BAA και τις προτεραιότητες 2021-2027, μπορεί να αφορούν για παράδειγμα:

- *Μετάβαση στην κυκλική οικονομία και ανάπτυξη δραστηριοτήτων κατά μήκος της αλυσίδας αξίας των αποβλήτων – Συγκεντρώσεις δραστηριοτήτων κυκλικής οικονομίας*

- Αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, εξοικονόμηση ενέργειας, ειδικά υλικά και συστήματα παρακολούθησης
- Ανάπτυξη της δημιουργικής βιομηχανίας με αφετηρία εδραιωμένες δραστηριότητες πολιτισμού και αξιοποίηση των συνεργειών

B. Προκλήσεις κατά τη φάση υλοποίησης

1η πρόκληση: Ο περιορισμένος αριθμός Φορέων Υλοποίησης ΟΧΕ, ΟΧΕ-BAA με πλήρη εκχώρηση αρμοδιοτήτων (πλήρης εκχώρηση αρμοδιοτήτων υπάρχει μόνο για τις 4 Αστικές Αρχές στην Περιφέρεια Αττικής. Ωστόσο δεν υπήρξε μέριμνα ενίσχυσης αυτών των Φορέων, κυρίως σε στελεχιακό δυναμικό (η νομοθετική ρύθμιση για τη δυνατότητα μετακίνησης στελεχών της ΜΟΔ προς τις Αστικές Αρχές με πλήρη εκχώρηση αρμοδιοτήτων ψηφίστηκε μόλις στις 01/04/2019))

Απαιτείται η ενθάρρυνση της εκχώρησης αρμοδιοτήτων με παράλληλη ενίσχυση των φορέων για να αποκτήσουν οι τοπικές αρχές την πλήρη ιδιοκτησία των ΟΧΕ

2η πρόκληση: Ο περιορισμένος αριθμός νέων φορέων που δημιουργήθηκε αποκλειστικά λόγω ενεργοποίησης ΟΧΕ, ΟΧΕ-BAA (Η πλειοψηφία των στρατηγικών εκπονήθηκε και υλοποιείται από ΟΤΑ πρώτου βαθμού (34 από τις 49 Στρατηγικές ΟΧΕ, ΟΧΕ-BAA). Στο επίπεδο των Στρατηγικών ΟΧΕ, ΟΧΕ-BAA δημιουργήθηκαν δυο νέοι φορείς (μια Υπηρεσιακή Δομή στον Δήμο Πειραιά και ένας Αναπτυξιακός Διαδημοτικός Σύνδεσμος, των Δήμων Καλλιθέας-Π. Φαλήρου και Αλίμου) και ένας νέος φορέας στο επίπεδο των ΤΑΠΤΟΚ (ΤΑΠΤΟΚ Αρκαδία.)

Απαιτείται η ενθάρρυνση δημιουργίας νέων δομών προσαρμοσμένων στις ανάγκες διαχείρισης των ΒΑΑ-ΟΧΕ (ή νέων φορέων ή εξειδικευμένων δομών σε υφιστάμενους). Ειδικότερα, ο φορέας εφαρμογής της Στρατηγικής είναι σκόπιμο να συστήσει ειδική υπηρεσία εφαρμογής, διαχείρισης και παρακολούθησης των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων, ανεξαρτήτως εργαλείου ΟΧΕ, ΟΧΕ-BAA ή ΤΑΠΤΟΚ, κατάλληλα στελεχωμένης για να μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις υλοποίησης

3η πρόκληση: Η υπερβολική επικέντρωση σε τομεακούς/κλαδικούς δείκτες δημιουργεί την αντίληψη ότι μια ολοκληρωμένη εδαφική στρατηγική είναι μια συλλογή παρεμβάσεων που θα χρηματοδοτηθούν από ευρωπαϊκούς πόρους, μετρούμενη με τους τυπικούς δείκτες του προγράμματος της ΕΕ. Μια τέτοια προσέγγιση δεν προσφέρει προστιθέμενη αξία από την άποψη της τοποκεντρικής πολιτικής.

Είναι κρίσιμο να υιοθετηθούν επιπλέον δείκτες επιπτώσεων, που μάλιστα συνδέονται με τους επιμέρους στρατηγικούς στόχους και τεκμηριώνονται με βάση τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των περιοχών επέμβασης.

4η πρόκληση: Η οργανωμένη παρακολούθηση της υλοποίησης της στρατηγικής, με στόχο τον εντοπισμό των προβλημάτων και την αντιμετώπιση τους

Πρέπει να διασφαλιστεί μηχανισμός παρακολούθησης και αξιολόγησης της υλοποίησης με:

- *Διαχρονική βάση αξιόπιστων στοιχείων και δεικτών τεκμηρίωσης της λογικής της παρέμβασης*
- *Διασφάλιση συστηματικής συνεργασίας και αλληλοενημέρωσης όλων των φορέων υλοποίησης και χρηματοδότησης*
- *Έρευνες πεδίου για καταγραφή αλλαγών στις αντιλήψεις, πρακτικές και προοπτικές των εμπλεκόμενων μερών*

Παράλληλα, προτείνεται να υιοθετηθούν δείκτες «αποτύπωσης των διαδικασιών» ενδεικτικά ως προς την διαδικασία και την χρονική διάρκεια επιλογής και έγκρισης των στρατηγικών (ενδεικτικά αναλογία στρατηγικών που προκαθορίζονται στο επίπεδο προγραμματικών εγγράφων ως προς το σύνολο των εγκεκριμένων στρατηγικών, αναλογία στρατηγικών που προκύπτουν από ανταγωνιστική διαδικασία, δείκτες που προσδιορίζουν την χρονική διάρκεια κρίσιμων ενδιάμεσων σταδίων ενδεικτικά από την πρόσκληση έως την έγκριση).

5.2 Περίοδος 2021-2027

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθούν ορισμένες από τις προτάσεις που διατύπωσε το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου, σχετικά με τη στρατηγική των Ομάδων Χωρικών Επενδύσεων (ΟΧΕ) της Περιφέρειας Αττικής, κατά την προγραμματική περίοδο 2021-2027. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της προετοιμασίας για τη διαμόρφωση στρατηγικής για τις ΟΧΕ κατά την προγραμματική περίοδο 2021-2027, η Περιφέρεια Αττικής ανέθεσε σε επιστημονικό φορέα- Σύμβουλο την εκπόνηση, έπειτα από σχετική διαβούλευση, ενός σχεδίου στρατηγικής- πλαισίου πολιτικής για τις ΟΧΕ της Περιφέρειας Αττικής κατά τη νέα προγραμματική περίοδο.

Το σχέδιο αυτό συμπυκνώνει την εμπειρία που έχει αποκτηθεί από την εφαρμογή των ΟΧΕ κατά την περίοδο 2014-2020, το νέο πλαίσιο των ΟΧΕ, όπως έχει διατυπωθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη νέα προγραμματική περίοδο, καθώς επίσης και τις ανάγκες και προτεραιότητες που θέτει η ίδια η Περιφέρεια Αττικής για την αντιμετώπιση ζητημάτων μητροπολιτικής ανάπτυξης μέσω αυτού του μηχανισμού παρέμβασης.

Οι προτάσεις που παρουσιάστηκαν από τον Επιστημονική Υπεύθυνο της μελέτης Καθηγητή Ι. Ψυχάρης έχουν ως εξής:

Οι προτάσεις για τις ΟΧΕ της Περιφέρειας Αττικής της νέας προγραμματικής περιόδου θα πρέπει να ενταχθούν στο πλαίσιο ενός ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού μητροπολιτικής ανάπτυξης και να εναρμονίζονται τόσο με τις κατευθύνσεις της πολιτικής συνοχής όσο και με το ρυθμιστικό πλαίσιο που διέπει την οργάνωση του χώρου της μητροπολιτικής περιφέρειας.

- Πρώτον, οι προτάσεις θα πρέπει να υπηρετούν και να ανταποκρίνονται στο στρατηγικό σχεδιασμό ανάπτυξης μιας Μητροπολιτικής Περιφέρειας.
- Δεύτερον, οι προτάσεις θα πρέπει να έχουν ένα καθολικό χαρακτήρα και να περιλαμβάνουν ολόκληρη την περιφέρεια υπηρετώντας την ισόρροπη ανάπτυξη και την εδαφική συνοχή.
- Τρίτον, θα πρέπει να συντονίζονται με το φυσικό σχεδιασμό και να αξιοποιούν τις κατευθύνσεις που παρέχουν τα θεσμικά κείμενα του χωρικού σχεδιασμού (Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθηνών και Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια)
- Τέταρτον, θα πρέπει να εναρμονίζονται με τα κριτήρια και τις προτεραιότητες που έχουν τεθεί για την χωρική ανάπτυξη στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής της νέας Προγραμματικής Περιόδου.
- Πέμπτο, θα πρέπει να αξιοποιούν την εμπειρία που έχει αποκτηθεί από την προηγούμενη Προγραμματική Περίοδο και τις προτάσεις που έχουν διατυπωθεί στο πλαίσιο της διαβούλευσης.
- Έκτο, να αναδεικνύουν την προστιθέμενη αξία και τα επιχειρήματα δημιουργίας ΟΧΕ έναντι όλων των άλλων μορφών παρέμβασης.

- Έβδομο, να ενταχθούν σε ένα σύστημα μητροπολιτικής διακυβέρνησης ώστε να υπηρετούν με ενιαίο τρόπο την αστική ανασυγκρότηση ώστε να αποφεύγεται η διαχειριστική πολυδιάσπαση και ο κατακερματισμός και αποσπασματικός χαρακτήρας των δράσεων.

Η πρόταση για τις υφιστάμενες ΟΧΕ είναι να συνεχίσουν τη λειτουργία τους, να αναδιατυπώσουν τη στρατηγική τους και να επεκτείνουν τη δράση τους.

Ειδικότερα, όσον αφορά την συνέχιση της δράσης τους, η πρόταση αυτή αποτελεί σημείο σύγκλισης όλων των εμπλεκόμενων μερών στο σχεδιασμό των χωρικών επενδύσεων - του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων, της Περιφέρειας Αττικής και των αστικών αρχών των υφιστάμενων ΟΧΕ.

Σύμφωνα με τη μελέτη (Ψυχάρης 2021) οι προτεινόμενες Θεματικές ΟΧΕ-ΒΑΑ της Περιφέρειας Αττικής την προγραμματική περίοδο 2021-27 είναι οι εξής:

Α. Προτεινόμενες ζώνες ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Αττικής εντός του Λεκανοπεδίου την προγραμματική περίοδο 2021-27

- ΒΑΑ Αδριάνειο Υδραγωγείο – Διαδρομές του Νερού
- ΒΑΑ Μητροπολιτικό / Αστικό Πράσινο– Δίκτυο Πάρκων Πολεοδομικού Συγκροτήματος Αθήνας
- ΒΑΑ Άξονες Ανάπτυξης – Συγγρού, Πειραιώς, Ιερά Οδός – Άξονας Κηφισίας
- ΒΑΑ Παράκτιο μέτωπο – Αστική ανάπλαση Φαληρικού Όρμου – Αθηναϊκή Ριβιέρα

Επιπλέον προτάσεις σε συνδυασμό και με ευρύτερες παρεμβάσεις

- ΟΧΕ για την ανάπλαση και αναζωογόνηση περιοχών που έχουν πληγεί από Φυσικές Καταστροφές
- ΒΑΑ - «Τριλογία της Αττικής» - Πολιτιστική Διαδρομή

Β. Προτεινόμενες ζώνες ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Αττικής πέραν του Λεκανοπεδίου την προγραμματική περίοδο 2021-27

- ΟΧΕ Ανατολικής Αττικής
- ΒΑΑ Δυτικής Αττικής – Θριάσιο

- ΟΧΕ Νησιών
- ΒΑΑ Κερατσίνι – Δραπετσώνα – Πέραμα

Διαπεριφερειακές ΟΧΕ ή σε συνεργασία με άλλους φορείς

Σε αυτή την κατηγορία θα μπορούσαν να εξεταστούν περιπτώσεις όπως το Κτήμα Τατοΐου ή η διαπεριφερειακή ΟΧΕ Ασωπού.

Τέλος σύμφωνα με τη μελέτη της Περιφέρειας Αττικής με επιστημονικό υπεύθυνο τον Καθηγητή Ι. Ψυχάρη (Ψυχάρης 2021) οι προτάσεις για τις ΟΧΕ της νέας προγραμματικής περιόδου θα πρέπει να ενταχθούν στο πλαίσιο ενός ευρύτερου σχεδιασμού μητροπολιτικής ανάπτυξης και να εναρμονίζονται τόσο με τις κατευθύνσεις της πολιτικής συνοχής όσο και με το ρυθμιστικό πλαίσιο που διαπρέπει την οργάνωση του χώρου της μητροπολιτικής περιφέρειας:

- Να προωθούν μια συνεκτική δομή μητροπολιτικής διακυβέρνησης που θα αποτρέπει την διαχειριστική πολυδιάσπαση
- Να υπηρετούν την μητροπολιτική ανάπτυξη οδηγούν στην εγκαθίδρυση ενός συνεκτικού ιστού που θα εξασφαλίζει συνέργεια και συμπληρωματικότητα των δράσεων.
- Να στοχεύουν στην αναγέννηση και οργάνωση, εξυγίανση αναζωογόνηση βιομηχανικών περιοχών, την αξιοποίηση της βιομηχανικής παράδοσης και των χρήσεων γης.
- Να στοχεύουν στην αναδιάρθρωση τριτογενούς τομέα – κυρίως στην Ανατολική Αττική-, τουρισμός αναψυχή, πολιτισμός, καινοτομία, τεχνοπόλεις, θερμοκοιτίδες.
- Να αναδεικνύουν τον πολιτιστικό πλούτο και να προάγουν την εικόνα και τον ποιοτικό τουρισμό.
- Να επουλώσουν πληγές από θεομηνίες και φυσικές καταστροφές και να γίνουν όργανο πρόληψης και αντιμετώπισης μελλοντικών φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών

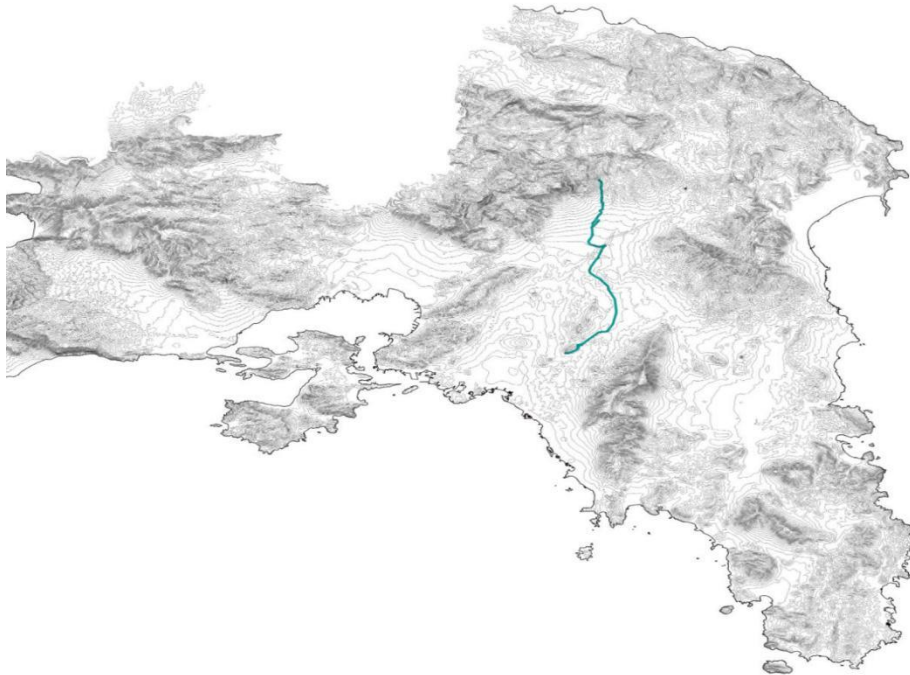
6. Κεφάλαιο Πέμπτο: Το Αδριάνειο Υδραγωγείο

Το Αδριάνειο Υδραγωγείο είναι το μεγαλύτερο αειφόρο και ταυτόχρονα λειτουργικό έργο στην Ευρώπη. Έχει μήκος 20 χιλιομέτρων από την Πάρνηθα έως την Δεξαμενή διατρέχει συνολικά 8 Δήμους της Αττικής. Οι Δήμοι που διαπερνά είναι οι Αχαρνές, η Κηφισιά, η Μεταμόρφωση, το Ηράκλειο, το Μαρούσι, το Χαλάνδρι, το Νέο Ψυχικό και οι Αμπελόκηποι. Το Υδραγωγείο αυτό χτίστηκε στην αρχαιότητα και παραμένει μια εντυπωσιακή μαρτυρία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της τεχνολογικής επιδεξιότητας της εποχής. Το Αδριάνειο υδραγωγείο θα αποτελέσει μια ολοκληρωμένη χωρική επένδυση με μεγάλη σημασία για την προστασία των υδάτινων πόρων και τη βελτίωση της ζωής για τους κατοίκους της περιοχής (Νέα Μητροπολιτική Αττική, 2022).

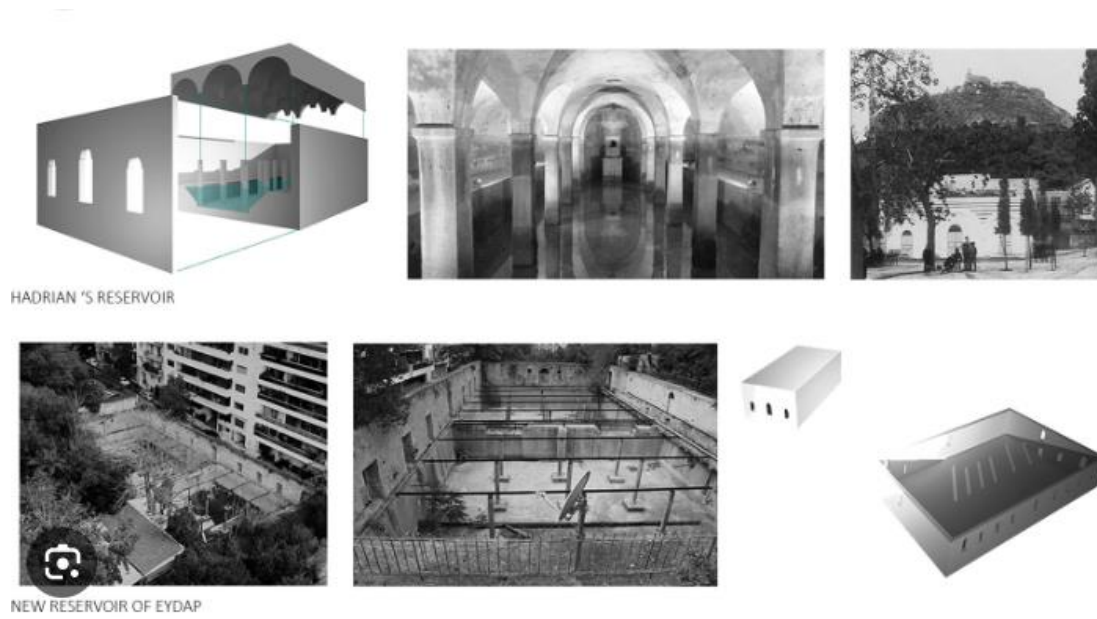

Εικόνα 1²

² <https://www.newsit.gr/ellada/aksiopoitai-to-adrianeio-ydragogeio-ena-techniko-thaymatis-romaikis-epoxis/3267802/>

Εικόνα 2

Εικόνα 3³

³ <https://www.thessi.gr/article?id=338218>

Εικόνα 4⁴

Το Αδριάνειο υδραγωγείο πρόκειται για ένα σύστημα υδροδότησης που χτίστηκε κατά την περίοδο του Ρωμαϊκού Αυτοκρατορικού Κράτους, κατά τον 2ο αιώνα μ.Χ., από τον αυτοκράτορα Αδριανό. Ο σκοπός αυτού του υδραγωγείου ήταν να παρέχει νερό στην αρχαία Αθήνα, καλύπτοντας τις ανάγκες της πόλης σε πόσιμο νερό. Η ολοκληρωμένη χωρική επένδυση του Αδριανείου υδραγωγείου περιλαμβάνει την αποκατάσταση, τη συντήρηση και την προστασία του ιστορικού αυτού μνημείου. Πρόκειται για μια πολυδιάστατη προσπάθεια που απαιτεί την συνεργασία των αρχαιολόγων, των μηχανικών, των αρχιτεκτόνων και άλλων ειδικευμένων επαγγελματιών (Sargentis, Defteraios, Lagaros & Mamassis, 2022).

⁴ <https://www.archetype.gr/blog/arthro/adrianio-idragogio>

Εικόνα 5

Οι σημαντικότερες πτυχές αυτής της ολοκληρωμένης χωρικής επένδυσης περιλαμβάνουν (Νέα Μητροπολιτική Αττική, 2022):

- Αναστήλωση και αποκατάσταση: Η αναστήλωση και αποκατάσταση του υδραγωγείου είναι ένας σημαντικός στόχος αυτής της επένδυσης. Οι ειδικοί αναλαμβάνουν την επισκευή και την αναστήλωση των τοίχων, των στρώσεων και των υπόλοιπων στοιχείων του υδραγωγείου, προσπαθώντας να διατηρήσουν την αρχική του μορφή και δομή.
- Προστασία του περιβάλλοντος: Η ολοκληρωμένη χωρική επένδυση προσπαθεί να προστατεύσει το περιβάλλον γύρω από το Αδριανείο υδραγωγείο. Αυτό περιλαμβάνει την επαναφύτευση της βλάστησης, την προστασία της άγριας

ζωής και την ανακατασκευή του φυσικού περιβάλλοντος που περιβάλλει το υδραγωγείο.

- Πολιτιστική ανάδειξη: Μια σημαντική πτυχή αυτής της επένδυσης είναι η πολιτιστική ανάδειξη του Αδριανείου υδραγωγείου. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να μάθουν για την ιστορία και τη σημασία του μνημείου μέσω πληροφοριακών πινακίδων, εκθέσεων και ξεναγήσεων. Έτσι, η κοινότητα των κατοίκων και οι επισκέπτες μπορούν να εκτιμήσουν τον πολιτισμό και την ιστορία της περιοχής.
- Αειφορία και ενεργειακή απόδοση: Η ολοκληρωμένη χωρική επένδυση προσέχει την αειφορία και την ενεργειακή απόδοση. Αυτό περιλαμβάνει τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων και την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών στη διαχείριση των αποβλήτων.
- Οικονομική ανάπτυξη και τουρισμός: Η ολοκληρωμένη χωρική επένδυση δημιουργεί οικονομική ανάπτυξη και προάγει τον τουρισμό στην περιοχή. Οι επισκέπτες προσελκύνονται από το Αδριανείο υδραγωγείο, που λειτουργεί ως αξιοθέατο και μαγνήτης για τον τοπικό τουρισμό. Αυτό έχει θετικές επιπτώσεις στην οικονομία της περιοχής και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Εικόνα 6

Σημαντική είναι επιπλέον και η συμβολή του έργου στη σύνδεση των υδάτινων και πράσινων δρόμων της Αττικής. Η σύνδεση των υδάτινων και πράσινων δρόμων αναφέρεται στην ολοκληρωμένη προσέγγιση του σχεδιασμού των υδάτινων οδών (ποτάμια, ρέματα, λίμνες κλπ.) και των πράσινων χώρων (πάρκα, κήποι, δασικές περιοχές κλπ.) στην περιοχή της Αττικής. Ο στόχος είναι η δημιουργία συνεκτικών και βιώσιμων χώρων, που συνδυάζουν την παροχή υδάτινων πόρων με την ανάπτυξη πράσινων περιοχών, προάγοντας την υγεία, την αναψυχή και τη βιωσιμότητα της πόλης. Η σύνδεση αυτή διευκολύνει τη ροή των υδάτων, την προστασία από πλημμύρες, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και τη βελτίωση του αστικού τοπίου. Ταυτόχρονα, δημιουργεί πράσινους χώρους που προσφέρουν απασχόληση, αναψυχή και κοινωνική συνοχή. Η στρατηγική αυτή επιδιώκει επίσης την ενίσχυση της

περιβαλλοντικής ευαισθησίας και τη διατήρηση της φυσικής ομορφιάς της περιοχής (Valipour et al., 2020).

Συνοψίζοντας, η ολοκληρωμένη χωρική επένδυση του Αδριανείου υδραγωγείου προστατεύει και αναδεικνύει το ιστορικό αυτό μνημείο, προάγει την αειφορία και τη βιώσιμη ανάπτυξη, δημιουργεί οικονομική ανάπτυξη και ενισχύει τον τουρισμό. Με αυτόν τον τρόπο, οι κάτοικοι της περιοχής απολαμβάνουν ένα αξιοπρόσεκτο μνημείο και επωφελούνται από τις θετικές επιδράσεις στην περιβαλλοντική, πολιτιστική και οικονομική τους ποιότητα ζωής.

Εικόνα 7

Το Αδριάνειο υδραγωγείο αποτελεί έναν σημαντικό άξονα κοινωνικής συνοχής λόγω των πολλαπλών τρόπων με τους οποίους συμβάλλει στην ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής.

Καταρχήν, η υποστήριξη και η ανάπτυξη του Αδριάνειου υδραγωγείου ως τουριστικού αξιοθέατου συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Ο τουρισμός δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης και επιτρέπει την προώθηση των τοπικών επιχειρήσεων και του πολιτισμού, ενισχύοντας έτσι την κοινωνική οικονομική ευημερία. Το Αδριάνειο υδραγωγείο αποτελεί επιπλέον μνημείο πολιτισμού και ιστορίας. Η διατήρηση και η προβολή του συντελεί στη διατήρηση της τοπικής κουλτούρας και της ταυτότητας. Επίσης, μπορεί να αποτελέσει χώρο για πολιτιστικές εκδηλώσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα που ενισχύουν την ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών μεταξύ των κατοίκων της περιοχής.

Η αποκατάσταση και η διατήρηση του Αδριάνειου υδραγωγείου συμβάλλουν επίσης στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας. Η αειφόρος διαχείριση του χώρου του υδραγωγείου και η προαγωγή περιβαλλοντικών πρακτικών συμβάλλουν στη διατήρηση των φυσικών πόρων για τις μελλοντικές γενιές. Τέλος, η ολοκληρωμένη χωρική επένδυση του Αδριάνειου υδραγωγείου μπορεί να συνοδεύεται από την ανάπτυξη υποδομών, όπως πάρκα, πεζοδρόμια και ποδηλατοδρόμια, καθώς και την παροχή βασικών υπηρεσιών, όπως ασφάλεια, φωτισμός και καθαριότητα. Αυτό συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την ενθάρρυνση της κοινωνικής δραστηριότητας.

Η στρατηγική της ολοκληρωμένης χωρικής επένδυσης του Αδριάνειου υδραγωγείου στοχεύει στην αποτελεσματική αξιοποίηση και ανάδειξη αυτού του ιστορικού και πολιτιστικού έργου με σκοπό την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, την προστασία του περιβάλλοντος και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής.

Εικόνα 8

Η στρατηγική περιλαμβάνει τις παρακάτω βασικές αρχές και κατευθυντήριες γραμμές:

- Αειφορία και προστασία του περιβάλλοντος: Η ανάπτυξη πρέπει να γίνεται με σεβασμό στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη την προστασία της βιοποικιλότητας και την αειφόρο χρήση των φυσικών πόρων.
- Βιώσιμη ανάπτυξη: Η ολοκληρωμένη χωρική επένδυση πρέπει να προάγει την οικονομική ανάπτυξη με τρόπο που να είναι βιώσιμος μακροπρόθεσμα, προσφέροντας οικονομικές ευκαιρίες, απασχόληση και κοινωνική ευημερία.
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής: Η ανάπτυξη του Αδριανείου υδραγωγείου πρέπει να συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της

περιοχής, παρέχοντας ευκαιρίες για αναψυχή, αθλητισμό, πολιτισμό και κοινωνική συνύπαρξη.

- Συνεργασία και συμμετοχή: Η στρατηγική πρέπει να βασίζεται στη συνεργασία μεταξύ διαφόρων φορέων και ενδιαφερομένων, συμπεριλαμβανομένων των κατοίκων και των τοπικών αρχών, καθώς και στην ενεργό συμμετοχή τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Οι βασικοί φορείς οι οποίοι εμπλέκονται άμεσα και έχουν ήδη ενεργοποιηθεί είναι:

- Υπουργείο Πολιτισμού
- Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας
- Περιφέρεια Αττικής
- Δήμος Αχαρνών
- Δήμος Κηφισιάς
- Δήμος Μεταμόρφωσης
- Δήμος Αμαρουσίου
- Δήμος Ηρακλείου
- Δήμος Χαλανδρίου
- Δήμος Φιλοθέης-Ψυχικού
- Δήμος Αθηναίων
- Όχι Παίζουμε | UrbanDig Project
- Κέντρο Ανθεκτικότητας του Atlantic Council

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της αστικής διάστασης της πολιτικής συνοχής και ειδικότερα μέσω του Eurabn Inovative Actions χρηματοδοτείται το Πρόγραμμα Ανδριάνειο στο Δήμο Χαλανδρίου. Το πρόγραμμα έχει χαρακτηριστεί ένα από τα πλέον καινοτόμα προγράμματα αστικής αναζωογόνησης που υλοποιούνται σήμερα στην ευρωπαϊκή Ένωση (UIA 2021-2024). Το έργο αυτό αποτέλεσε τον πρόδρομο της πρότασης για την υλοποίηση της ΟΧΕ Ανδριάνειου Υδραγωγείου που περιλαμβάνει όλους τους Δήμους στη διαδρομή του νερού από την Πάρνηθα έως την Αθήνα.

7. Συμπεράσματα

Η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής αποτελεί ένα σημαντικό πεδίο μελέτης και ερευνών, καθώς οι αστικές περιοχές αποτελούν τους βασικούς κόμβους οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας. Η διασφάλιση της αστικής συνοχής είναι ζωτικής σημασίας για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων στις αστικές περιοχές.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση αποκαλύπτει τη σημασία της αστικής διάστασης στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής. Αναδεικνύονται οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι αστικές περιοχές, όπως η ανεργία, η φτώχεια, η ανισότητα και η ανεπαρκής υποδομή. Επιπλέον, παρουσιάζονται οι πολιτικές προσεγγίσεις και τα προγράμματα που έχουν αναπτυχθεί για την προώθηση της αστικής συνοχής, με έμφαση στα προγράμματα του ΕΣΠΑ (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Συνεργασίας). Τα εργαλεία χωρικής ανάπτυξης αποτελούν βασικό μέσο για την επίτευξη της αστικής συνοχής. Παρουσιάζονται διάφορα εργαλεία, όπως η εδαφική και χωρική πολεοδομία, ο σχεδιασμός της πόλης, οι πολεοδομικοί κανονισμοί και οι στρατηγικές ανάπτυξης. Αυτά τα εργαλεία παρέχουν τη δυνατότητα για τη σχεδίαση και την υλοποίηση ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων που ενισχύουν την αστική συνοχή.

Οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις στην περιφέρεια Αττικής αποτελούν παραδείγματα πρακτικής εφαρμογής των εργαλείων χωρικής ανάπτυξης. Αυτές οι επενδύσεις πραγματοποιούνται με στόχο την ανάπτυξη της περιοχής, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και την προώθηση της αειφορίας. Παραδείγματα ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων στην Αττική περιλαμβάνουν την ανάπλαση αστικών περιοχών, τη βελτίωση των μεταφορικών δικτύων, την ανάπτυξη πρασίνου και την αναβάθμιση των υποδομών.

Το Αδριάνειο υδραγωγείο αποτελεί ένα σημαντικό παράδειγμα ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης. Η αναβάθμιση και η αξιοποίηση αυτού του ιστορικού μνημείου διαδραματίζει καίριο ρόλο στην προώθηση της αστικής συνοχής και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στην περιοχή. Η ολοκληρωμένη χωρική επένδυση για το Αδριάνειο υδραγωγείο περιλαμβάνει την ανάπτυξη του περιβάλλοντος, την αναβάθμιση των υποδομών, την προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης και την προστασία του πολιτιστικού κληρονομήματος.

Συνοψίζοντας, η αστική διάσταση της πολιτικής συνοχής αντιμετωπίζει προκλήσεις και προσφέρει ευκαιρίες για τη βελτίωση των αστικών περιοχών. Οι πολιτικές προσεγγίσεις, τα εργαλεία χωρικής ανάπτυξης και οι ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις αποτελούν κρίσιμα μέσα για την επίτευξη της αστικής συνοχής. Η περιφέρεια Αττικής αποτελεί πεδίο εφαρμογής αυτών των προσεγγίσεων και επενδύσεων, ενώ το Αδριάνειο υδραγωγείο αποτελεί ένα συγκεκριμένο παράδειγμα ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης. Η συνεχής έρευνα και ανάπτυξη σε αυτόν τον τομέα είναι απαραίτητη για την επίλυση των αστικών προκλήσεων και την ενίσχυση της αστικής συνοχής.

Τέλος, αξίζει να τονιστεί σχετικά με τις ΟΧΕ ότι η πολυταμειακότητα τους είναι δεσμευτική και κρίσιμη στην αποτελεσματικότητα των σχετικών προγραμμάτων. Οι ΟΧΕ θα μπορούσαν ενδεχομένως να «μοχλεύουν» και ιδιωτικούς πόρους, χωρίς αυτό να είναι δεσμευτικό ή να απαιτείται ειδική ποσόστωση. Επιπροσθέτως, κάθε ΟΧΕ θα πρέπει απαραίτητως να περιλαμβάνει: (i) μια πολύ συγκεκριμένα καθορισμένη περιοχή παρέμβασης, (ii) ένα σύνολο δράσεων που οπωσδήποτε θα συνεργήσουν μεταξύ τους για να προκύψει ένα ολοκληρωμένο αποτέλεσμα και (iii) έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο διακυβέρνησης του Προγράμματος εντός της συγκεκριμένης περιοχής παρέμβασης. Οποιαδήποτε μορφή και εάν φέρει ο Φορέας Υλοποίησης της ΟΧΕ, θα πρέπει απαραίτητως να διευκολύνει τη συμμετοχή των τοπικών φορέων, τουλάχιστον όσων δυνητικά εμπλέκονται τόσο στο σχεδιασμό όσο και στην υλοποίηση του εκάστοτε προγράμματος.

8. Βιβλιογραφία

Aldrich, D. P., Chen, T., & Zou, L. (2020). Pandemics and urbanization: Implications for public health and economic development. *Journal of Planning Education and Research*, 40(4), 409-418. <https://doi.org/10.1177/0739456X20941167>

Alhorr, Y., & Shaikh, M. A. (2021). Sustainable urbanization and its positive impact on climate change. *Journal of Building Engineering*, 41, 102067. doi: 10.1016/j.jobe.2021.102067

Andersen, H. T., & Damurski, L. (2022). Towards political cohesion in metropolitan areas: an overview of governance models. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, (56), 43-62.

Angel, S. (2016). The dynamics of global urbanization. In *Handbook of Regional and Urban Economics* (Vol. 5, pp. 325-365). Elsevier.

Atkinson, R. (2015), The Urban Dimension in Cohesion Policy: Past Developments and Future Prospects, *European Structural and Investment Funds Journal*, Volume 3, Issue 1, pp. 21 - 31

Bachtler, J., & Mendez, C. (2020). Cohesion Policy. *Policy-Making in the European Union*, 232.

Bai, X., Dawson, R. J., Urge-Vorsatz, D., Delgado, G. C., & Barau, A. S. (2018). The role of urbanization in reducing national carbon emissions in line with the Paris Agreement: A review of city-level analysis. *Annual Review of Environment and Resources*, 43, 207-235. doi: 10.1146/annurev-enviro-102017-025819

Bassens, D., Derudder, B., Witlox, F., & Benner, C. (2013). Studying the global urban fabric: The significance of city-networks. *Global Networks*, 13(1), 1-19. doi: 10.1111/glob.12000

Batty, M. (2021). Urban modelling, COVID-19 and beyond. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 48(1), 5-12. doi: 10.1177/2399808320967711

Beeco, J. A., & Brown, G. (2013). Integrating space, spatial tools, and spatial analysis into the human dimensions of parks and outdoor recreation. *Applied Geography*, 38, 76-85.

Beetham, D. (2012). Evaluating new vs old forms of citizen engagement and participation. In *Evaluating Democratic Innovations* (pp. 56-67). Routledge.

Caragliu, A., & Del Bo, C. (2020). Smart cities and the COVID-19 pandemic: A review of the literature. *Cities & Health*, 4(1), 63-75. <https://doi.org/10.1080/23748834.2020.1828568>

Cegarra-Navarro, J. G., Garcia-Perez, A., & Moreno-Cegarra, J. L. (2014). Technology knowledge and governance: Empowering citizen engagement and participation. *Government Information Quarterly*, 31(4), 660-668.

Chang, S. E., & Chen, W. (2020). COVID-19 and the built environment: A review of literature. *Sustainable Cities and Society*, 65, 102589. doi: 10.1016/j.scs.2020.102589

Christmann, G. B., Ibert, O., Jessen, J., & Walther, U. J. (2020). Innovations in spatial planning as a social process—phases, actors, conflicts. *European Planning Studies*, 28(3), 496-520.

Cisneros-Martínez, J. D., & Alcántara-Ávila, J. A. (2021). Alleviating the effects of COVID-19 in cities: The role of the urban dimension of cohesion policy. *Journal of Cleaner Production*, 280, 124366. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124366>

CoR (Committee of the Regions). (2017). Energy transition and the urban dimension of cohesion policy. https://cor.europa.eu/en/documentation/studies/Documents/energy-transition-urban-dimension-cohesion-policy/energy-transition-urban-dimension-cohesion-policy_en.pdf

Cotella, G. (2019). The Urban Dimension of EU Cohesion Policy. In: Medeiros, E. (eds) *Territorial Cohesion*. The Urban Book Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-03386-6_7

Council of the European Union. (1988). Council regulation (EEC) no. 2052/88 of 24 June 1988 on the tasks of the structural funds and their effectiveness and on coordination of their activities between themselves and with the operations of the European Investment Bank and the other existing financial instruments. *Official Journal of the European Communities*, L 185, 09/07/1988, p. 9-19.

Czerny, M., & Hamedinger, A. (2020). Implementation of the EU Urban Agenda and the Urban Dimension of Cohesion Policy. *JRC Science for Policy Report*, 1-82. doi: 10.2760/508253

Datta, A. (2018). Urban governance in an age of inequality: Introduction to the special issue. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(1), 6-25. doi: 10.1111/1468-2427.12567

Eizaguirre, S., Pradel, M., Terrones, A., Martinez-Celorio, X., & García, M. (2012). Multilevel governance and social cohesion: Bringing back conflict in citizenship practices. *Urban Studies*, 49(9), 1999-2016.

ESPON METRO Policy Seminar, April 2021, “The Urban Dimension of Cohesion Policy 2021-2027 Integrated and Sustainable Urban Development Opportunities for Metropolitan Cities”, https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/EC%20DG%20REGIO_Pia%20Laurila.pdf

European Commission (χ.χ.). New Cohesion Policy [online]. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/2021-2027_en

European Commission. (2013). Energy and climate change challenges for the urban dimension of cohesion policy. https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/urban/2013_10_14_energy_climate_change.pdf

European Commission. (2017). Cohesion policy and cities: The urban contribution to growth and jobs in the EU. Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2f8e734c-6a5e-11e7-a3aa-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF>

European Commission. (2018). LEADER approach. Retrieved from https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/leader-approach_en

European Commission. (2019). European territorial cooperation. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/european-territorial/

European Commission. (2019). Evaluation of the EU Urban Agenda and its future perspectives. Publications Office of the European Union.

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bb1bb87a-0180-11ea-9d36-01aa75ed71a1>

European Commission. (2020). Interreg: Cross-border cooperation. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/european-territorial/interreg

European Commission. (2021). EQUAL Community Initiative. Retrieved from <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752>

European Commission. (2021). URBACT III programme. Retrieved from <https://urbact.eu/about-urbact>

European Union. (2019). The urban dimension of cohesion policy: A guide for EU local and regional authorities. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/da3e3ed3-cc24-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-105557636>

European Urban Initiative (2023), *The European Hub for sustainable urban development*, <https://www.urban-initiative.eu/>

Fioretti, C., Pertoldi, M., Busti, M., & Van Heerden, S. (2020). Handbook of sustainable urban development strategies (No. JRC118841). Joint Research Centre (Seville site).

Florida, R., & Mellander, C. (2015). The Geography of Inequality: Where and Why Income Gaps Are Widening. *City & Community*, 14(2), 101–121. <https://doi.org/10.1111/cico.12116>

Furtado, B. A., Santos, J. P., & Cunha, M. P. (2019). Urbanization and environmental quality in developing countries: Evidence from Brazil. *Habitat International*, 87, 1-10.

Galli, G., & Grigolon, A. B. (2021). The urban dimension of cohesion policy in the time of COVID-19. *Regions Magazine*, 315(1), 11-14. <https://doi.org/10.1080/13673882.2021.1878513>

Gandini, A., & Tortia, E. C. (2015). Fighting inequality through social cohesion: Assessing the effectiveness of European Union instruments. *European Journal of Political Economy*, 37, 168-183. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2014.11.004>

Glaeser, E. L., & Kahn, M. E. (2010). The greenness of cities: Carbon dioxide emissions and urban development. *Journal of Urban Economics*, 67(3), 404-418. doi: 10.1016/j.jue.2009.11.006

Glaeser, E. L., & Maré, D. C. (2017). Cities and Skills. *Journal of Labor Economics*, 35(S1), S247–S293. <https://doi.org/10.1086/691504>

Gruber, J., Hamedinger, A., & Rameder, P. (2020). The effectiveness of EU Cohesion Policy in promoting the urban dimension. *European Planning Studies*, 28(8), 1509-1529. doi: 10.1080/09654313.2020.1792571

Hamidi, S., Sabouri, S., & Ewing, R. (2020). Does density aggravate the COVID-19 pandemic? *Journal of the American Planning Association*, 86(4), 495-509. doi: 10.1080/01944363.2020.1777891

Hart, T. (2018). Cities and the challenge of cohesion: problems and potential solutions. *City, Culture and Society*, 13, 1-6. doi: 10.1016/j.ccs.2017.12.003

Iakovidou, O., & Papageorgiou, E. (2019). Η αστικοποίηση ως προς τις επιπτώσεις της στην κλιματική αλλαγή και τη βιοποικιλότητα. *Σύγχρονα Θέματα*, 142-143, 74-85.

Krause, R. M. (2017). What Is Urbanization? A Conceptual Analysis. *Sociological Perspectives*, 60(1), 1-20. <https://doi.org/10.1177/0731121416678138>

Kroll, C., & Vogelsang, I. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on economic development in cities. *City, Territory and Architecture*, 8(1), 1-9. <https://doi.org/10.1186/s40410-021-00136-8>

Lv, Y., Guo, Y., & Lei, X. (2021). The impact of COVID-19 on urban mobility: A preliminary review of the emerging research. *Cities*, 109, 103047. doi: 10.1016/j.cities.2020.103047

Makridis, C. A., & Hartley, J. (2020). Economic and policy responses to COVID-19: A cross-country analysis. *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*, 9(3), 326-342. doi: 10.1108/JEPP-D-20-00025

Martin, R., Tyler, P., & Clark, G. (2021). Pandemic city: Urban planning and the COVID-19 pandemic. *Progress in Planning*, 105, 100471. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2021.100471>

McCann, P. (2016). Urbanization and regional development: New challenges for cohesion policy. *Regional Science Policy & Practice*, 8(1), 1-7.

Medeiros, E., & Van Der Zwet, A. (2020). Evaluating integrated sustainable urban development strategies: A methodological framework applied in Portugal. *European planning studies*, 28(3), 563-582.

Mersal, A. (2016). Sustainable urban futures: Environmental planning for sustainable urban development. *Procedia Environmental Sciences*, 34, 49-61.

Molenda, M., & Kudelko, M. (2019). Urbanization and energy consumption: A review of the empirical evidence. *Journal of Cleaner Production*, 230, 1255-1269. doi: 10.1016/j.jclepro.2019.05.234

OECD (2018), *Divided Cities: Understanding Intra-urban Inequalities*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264300385-en>.

Papaioannou, G., & Skordili, S. (2014). Urbanization and its effects on the environment. *International Journal of Environmental Science and Development*, 5(3), 237-242.

Psycharis Y. and Pantazis P. (2016), The Geography of Declared Income in Greece before and during the Economic Crisis, *Regions Magazine* 303(1):4-7, DOI:10.1080/13673882.2016.11760792

Psycharis Y., Tselios V. and Pantazis P. (2023), The geographical dimension of income inequality in Greece: evolution and the 'turning point' after the economic crisis, *Regional Studies, Regional Science*, 10:1, 798-819, DOI: 10.1080/21681376.2023.2261523

Psycharis, Y., Tsimbos, C., Verropoulou, G., & Doukissas, L. (2021). The determinants of Covid-19 mortality rates across Europe. *Region: the journal of ERSA*, 8(1), 199-219. <https://doi.org/10.18335/region.v8i1.342>

Raco, M., & Tunney, R. (2018). Territorial justice and the right to the city: Re-imagining progressive urban policy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(6), 1079-1094. doi: 10.1111/1468-2427.12615

- Ranci, C., & Andreotti, A. (2020). Urban policies and the COVID-19 pandemic: Challenges and prospects. *Italian Journal of Planning Practice*, 10(2), 1-6. <https://doi.org/10.14609/ijpp.v10i2.49170>
- Reimer, M. (2012). Territorial cohesion, metropolitan regions and governance: Lessons from the EU cohesion policy. *European Urban and Regional Studies*, 19(1), 37-48. <https://doi.org/10.1177/0969776411427321>
- Rode, P., Floater, G., Thomopoulos, N., Docherty, J., Schwinger, P., & Mahendra, A. (2018). *Accessibility in cities: Transport and urban form*. London: LSE Cities.
- Rosenzweig, C., Solecki, W., Hammer, S. A., & Mehrotra, S. (2010). Cities lead the way in climate-change action. *Nature*, 467(7318), 909-911. <https://doi.org/10.1038/467909a>
- Runhaar, H., Driessen, P. P., & Soer, L. (2009). Sustainable urban development and the challenge of policy integration: an assessment of planning tools for integrating spatial and environmental planning in the Netherlands. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 36(3), 417-431.
- Sampson, R. J., Morenoff, J. D., & Gannon-Rowley, T. (2002). Assessing “neighborhood effects”: Social processes and new directions in research. *Annual Review of Sociology*, 28(1), 443-478. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141114>
- Sargentis, G. F., Defteraios, P., Lagaros, N. D., & Mamassis, N. (2022). Values and Costs in History: A Case Study on Estimating the Cost of Hadrianic Aqueduct’s Construction. *World*, 3(2), 260-286.
- Shin, D., & Park, H. (2021). Urbanization and energy use: A global perspective. *Energy Economics*, 105076. doi: 10.1016/j.eneco.2021.105076
- Smith, J. D., & Johnson, K. L. (2020). Urban regeneration in the 21st century: Challenges and opportunities. *Journal of Urban Regeneration and Renewal*, 13(3), 245-258. <https://doi.org/10.3828/jurr.2020.18>
- Squires, G. (2019). Urban policy: challenges and contradictions. *Policy Studies*, 40(1), 1-20. doi: 10.1080/01442872.2018.1504016

Tosics I (2017) Integrated territorial investment—a missed opportunity. In: Bachtler J, Berkowitz P, Hardy S, Muravska T (eds) EU cohesion policy. Reassessing performance and direction. Routledge, London/New York, pp 284–296

United Nations Environment Programme. (2017). Towards a pollution-free planet. Nairobi: United Nations Environment Programme.

United Nations General Assembly. (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. A/RES/70/1. https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

Valipour, M., Ahmed, A. T., Antoniou, G. P., Sala, R., Parise, M., Salgot, M., ... & Angelakis, A. N. (2020). Sustainability of underground hydro-technologies: From ancient to modern times and toward the future. *Sustainability*, 12(21), 8983.

Van den Berg L, Braun E, van der Meer J (eds) (2007) *National policy responses to urban challenges in Europe*. Ashgate, Aldershot

Vigar, G. (2009). Towards an integrated spatial planning?. *European Planning Studies*, 17(11), 1571-1590.

Yang, L., Zhang, L., Stettler, M. E., Sukitpaneenit, M., Xiao, D., & Van Dam, K. H. (2020). Supporting an integrated transportation infrastructure and public space design: A coupled simulation method for evaluating traffic pollution and microclimate. *Sustainable Cities and Society*, 52, 101796.

Yang, Liu, Koen H. van Dam, Arnab Majumdar, Bani Anvari, Washington Y. Ochieng, and Lufeng Zhang. "Integrated design of transport infrastructure and public spaces considering human behavior: A review of state-of-the-art methods and tools." *Frontiers of Architectural Research* 8, no. 4 (2019): 429-453.

Yigitcanlar, T., & Teriman, S. (2015). Rethinking sustainable urban development: towards an integrated planning and development process. *International journal of environmental science and technology*, 12, 341-352.

Ypodomes.com (χ.χ.) Αστική Ανάπτυξη [online]. Διαθέσιμο στο: <https://ypodomes.com/category/astiki-anaptyxi/>

Ypodomes.com (χ.χ.) Αυτοκινητόδρομοι [online]. Διαθέσιμο στο: <https://ypodomes.com/category/aytokinitodromoi/>

Υpodomes.com (χ.χ.) Ενέργεια-Περιβάλλον [online]. Διαθέσιμο στο: <https://ypodomes.com/category/energeia-perivallon/>

Υpodomes.com (χ.χ.) Μέσα Σταθερής Τροχιάς [online]. Διαθέσιμο στο: <https://ypodomes.com/category/mesa-statheris-trochias/>

Υpodomes.com (χ.χ.) Μεταφορές [online]. Διαθέσιμο στο: <https://ypodomes.com/category/metafores/>

Ασπρογέρακας, Ε. (2016). Προσεγγίσεις ολοκληρωμένων αστικών παρεμβάσεων στην Ελλάδα: Εργαλεία και στοιχεία διακυβέρνησης. *Αειχώρος: Κείμενα Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Ανάπτυξης*, (26), 4-36.

Γουργιώτης, Α., Κυβέλου-Χιωτίνη, Σ., & Λαϊνάς, Ι. (2022). Ενσωματώνοντας τα Επιχειρηματικά Πάρκα στο αστικό οικοσύστημα: προοπτικές και προϋποθέσεις για μια ολοκληρωμένη μετάβαση. *Αειχώρος: Κείμενα Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Ανάπτυξης*, (34), 79-125.

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (2021). Στρατηγικές Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης [online]. Διαθέσιμο στο: <https://www.e-pepba.gr/sites/default/files/2021-04/%CE%A3%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%97%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%95%CE%A3%20%CE%9F%CE%A7%CE%95%20%CE%92%CE%91%CE%91.pdf>

ΕΣΠΑ (χ.χ.). *Περιφερειακά ΕΠ* [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticRegionalOP.aspx>

ΕΣΠΑ (χ.χ.). *Στόχοι Πολιτικής Συνοχής 2021-2027* [online] Διαθέσιμο στο: https://www.espa.gr/el/Pages/CohesionPolicy_21-27.aspx

ΕΣΠΑ (χ.χ.) Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticOXE.aspx>

Νέα Μητροπολιτική Αττική (2022) Αδριάνειο Υδραγωγείο: Προκαταρκτική Μελέτη από τη Νέα Μητροπολιτική Αττική για ένα έργο πνοής, Νέα Μητροπολιτική Αττική. [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.developattica.gr/el/news-detail/32-news/96-adrianeio-ydragwgeio>

Νέα Μητροπολιτική Αττική (χ.χ.) Προκαταρκτική μελέτη του κεντρικού άξονα του αδριάνειου υδραγωγείου

Παπαγεωργίου, Ε., & Ιακωβίδου, Ο. (2021). Η αστικοποίηση στην Ελλάδα και ο ρόλος της στην αλλαγή του κλίματος. Προκλήσεις Κλιματικής Αλλαγής στην Ελλάδα, 2, 211-223.

Παπαδημητρίου, Α. Ε., & Παπαδοπούλου, Κ. Α. (2020). Αστικοποίηση και βιώσιμη ανάπτυξη στην Ελλάδα: μια προοπτική αιεφορίας. Οικονομικό Βήμα, 590, 39-54.

Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής, (χ.χ.) Οδηγός εφαρμογής ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης στο Ε.Π. “Αττική” 2014-2020 [online]. Διαθέσιμο στο: https://home.asda.gr/oxegalop/2-%CE%9F%CE%94%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%A3%20%CE%95%CE%A6%CE%91%CE%A1%CE%9C%CE%9F%CE%93%CE%97%CE%A3_fn.pdf

Περιφερειακό Πρόγραμμα ‘Αττική’ (χ.χ.) *Στρατηγικές ΟΧΕ στη Περιφέρεια Αττικής στο πλαίσιο του Προγράμματος «Αττική» 2021 – 2027*

Πολυχρονάκος, Α. Κ., & Ζωγράφου, Ε. Ν. (2017). Οι επιπτώσεις της αστικοποίησης στο περιβάλλον και στη βιοποικιλότητα. Περιβάλλον και Οικολογία, 36(2), 33-45.

Ψυχάρης Ι. (2021), Προτάσεις για τη στρατηγική των ΟΧΕ της Περιφέρειας Αττικής κατά την Προγραμματική Περίοδο 2021-2027, Συνέδριο Περιφέρειας Αττικής, Εθνική Πινακοθήκη, Αθήνα